

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2009-09-30
1 (2)
Dnr 2008:3000

Redovisning av uppdrag om Förslag till förtydliganden i läroplanen för förskolan

Dnr U2008/6144/S

(1 bilaga)

Härmed redovisas uppdraget Förslag till förtydliganden i läroplanen för förskolan givet i särskild ordning för budgetåret 2008.

Sammanfattning

Skolverkets förslag till läroplansförändringar har tagits fram i nära samarbete med ämnesdidaktisk expertis. Förslagen bygger på aktuell forskning om hur små barn lär och utvecklas. Utgångspunkten har varit den barnsyn och de pedagogiska principer som formuleras i förskolans läroplan.

Enligt regeringsuppdraget ska Skolverket föreslå förtydliganden och kompletteringar av målen för språk och matematik i syfte att förstärka det pedagogiska arbetet. Skolverket föreslår såväl nya mål som att en del av de nuvarande målen skrivs om och kompletteras. I regeringsuppdraget nämns att förskolan kan stimulera intresset för naturvetenskap och teknik. Skolverket föreslår att målen också för dessa områden förtydligas och kompletteras. Den stora betydelse som lek och skapande har för barns utveckling och lärande motiverar att mål formuleras och förtydligas även för dessa områden. Skolverket föreslår även förändringar som gäller indelning av målen i målområden.

Riktlinjerna för personalens arbete med barns utveckling och lärande har setts över. De har anpassats till de nya målformuleringarna och har fått en tydligare koppling till förskolans uppdrag och till de förskolepedagogiska principerna.

I regeringsuppdraget ingår att föreslå hur förskolläraernas ansvar kan förtydligas i läroplanen. Skolverket föreslår att detta ansvar uttrycks som ett särskilt ansvar och att riktlinjerna för personalen ges tre adressater, nämligen alla som arbetar i förskolan, förskollärarna och arbetslaget.

I Skolverkets uppdrag ingår att föreslå riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Syftet med uppföljning och utvärdering är att bidra till att verksamheten utvecklas. För att betona detta samband föreslår Skolverket att även utvecklingsperspektivet ingår i riktlinjerna.

De förslag till förtydliganden i läroplanen som föreslås rör vitala delar av förskolans pedagogiska innehåll och medför behov av informationsinsatser riktade till all personal i förskolan.

Insatser för att göra läroplansförändringarna kända kommer att bli viktiga, liksom möjligheter för förskolans personal att gemensamt formulera och diskutera förskolans förstärkta och delvis nya uppdrag. Skolverket ser implementeringsinsatser som centrala för att läroplanen även i fortsättningen ska kunna fylla sin uppgift som ett levande styrdokument för förskolans verksamhet.

Slutligen anser Skolverket att det krävs en bred satsning på kompetenshöjande insatser för att den ambitionshöjning som läroplansförändringarna syftar till ska kunna realiseras.

Som en följd av de föreslagna förändringarna har konsekvensändringar gjorts där det varit nödvändigt. I enlighet med de nya skrivreglerna har även en språklig justering gjorts där ”skall” är ändrat till ”ska” i rapportens bilaga 2. Skolverkets förslag till läroplanstext i sin helhet.

Per Thullberg
Generaldirektör

Kristina Wester
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Camilla Asp, Ragnar Eliasson, Ann Charlotte Gunnarson, Kjell Hedwall, Eva Lindgren, Staffan Lundh samt Helen Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Bilaga: Rapport

Förslag till förtydliganden i läroplanen för förskolan

Redovisning av regeringsuppdrag U2008/6144/S

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1. Uppdraget	5
1.1 Uppdraget	
1.2 Uppdragets genomförande	
1.3 Förslagets omfattning och inriktning	
2. Förskolans roll och läroplanens framväxt	8
2.1 Förskolans roll	
2.2 Läroplanens framväxt	
2.3 Nationella utvärderingar av läroplanen	
3. Förtydligande av vissa mål	10
3.1 Pedagogiska utgångspunkter	
3.2 Målområden och målens formulering	
3.3 Språk och kommunikation	
3.4 Matematik	
3.5 Naturvetenskap och teknik	
3.6 Helhet och allsidighet	
3.7 Lek	
3.8 Skapande	
3.9 Övriga förändringar	
3.10 Jämförelse mellan nuvarande mål och Skolverkets förslag	
4. Förtydligande av vissa riktlinjer	29
5. Förtydligande av förskolläraernas ansvar	31
6. Riktlinjer för uppföljning, utvärdering och utveckling	35
7. Implementeringsinsatser, fortbildning och kompetensutveckling	40
7.1 Implementeringsinsatser	
7.2 Fortbildning och kompetensutveckling	
Bilaga 1. Jämförelse mellan läroplanens nuvarande mål och riktlinjer i avsnittet <i>Utveckling och lärande</i> och Skolverkets förslag.....	44
Bilaga 2. Skolverkets förslag till läroplanstext i sin helhet.....	49

Sammanfattning

Skolverket har i uppdrag av regeringen att föreslå förtydliganden och kompletteringar av målen för språk och matematik i förskolans läroplan. Skolverket ska också föreslå riktlinjer för uppföljning och utvärdering, förtydliga förskollärares ansvar samt föreslå implementeringsinsatser och kompetensutveckling som kan bli aktuella med anledning av förslaget. Förändringarna ska syfta till att förstärka förskolans pedagogiska uppdrag och leda till en ambitionshöjning i verksamheten.

Pedagogiska utgångspunkter

Skolverkets förslag har tagits fram i nära samarbete med förskolepedagogisk expertis. Det utgår från de pedagogiska principer som formuleras i läroplanen och som bygger på forskning och beprövad erfarenhet om hur barn lär och utvecklas.

Den pedagogiska verksamheten ska främja barns allsidiga utveckling och bygga på en helhetssyn där olika sidor av barns utveckling och lärande ses som intimt förknippade med varandra. Utgångspunkten är att barn lär hela tiden med alla sina sinnen och i samspel med omgivningen. Verksamheten ska bygga på lek och barns egen aktivitet. Barn ses som nyfikna och kompetenta och deras eget utforskande av omvärlden ska utmanas och stimuleras. Verksamheten ska utgå från vardagliga situationer och barns frågor, initiativ och intressen.

Mål och målområden

Skolverkets förslag till mål för förskolans arbete med matematik fokuserar bland annat på vikten av att barnen tidigt ges möjlighet att upptäcka och utforska grundläggande matematiska begrepp. Målen för språk tar bland annat upp samspelets och berättandets betydelse för barns språkutveckling.

I regeringsuppdraget nämns att förskolan kan stimulera intresset för naturvetenskap och teknik, områden som idag har förhållandevis litet utrymme i förskolan. För att öka intresset föreslår Skolverket att läroplanens mål förtydligas också för dessa områden. Den stora betydelse som lek och skapande har för barns utveckling och lärande har gjort att även dessa mål har kompletterats och förtydligats. Också mål som rör helhet och allsidighet har setts över. Bland annat betonas förskolans ansvar för barns allsidiga utveckling och lärande och för barns lust att leka och lära.

Skolverket föreslår vidare att läroplanens nuvarande målformulering ersätts med en formulering som tydligare riktas mot de krav som kan ställas på förskolan i arbetet med barns utveckling och lärande. För att förtydliga målen och sambanden dem emellan grupperas målen under ett antal sammanfattande och övergripande rubriker.

Även riktlinjerna för personalens arbete med barns utveckling och lärande har setts över. De har anpassats till de nya målformuleringarna och också fått en tydligare koppling till förskolans uppdrag och till förskolans pedagogiska principer.

Förskolläraernas ansvar

En av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i förskolan är personalens kompetens. Regeringen anser att det förstärkta pedagogiska uppdrag som föreslås kräver att förskollärare ges ett särskilt ansvar för det pedagogiska arbetet.

Skolverket utgår ifrån att preciseringen av förskolläraernas ansvar inte innebär att någon mer detaljerad uppdelning av ansvarsområden på olika personalkategorier ska läsas fast. Hur arbetet ska fördelas bestäms bäst lokalt utifrån lokala förutsättningar.

Skolverket föreslår att förskolläraernas särskilda ansvar tydliggörs genom att förskollärarna blir en ny adressat med en egen rubrik i riktlinjerna. Riktlinjerna för personalen kommer därmed att omfatta tre adressater – *alla som arbetar i förskolan, förskollärarna och arbetslaget*. Läroplanen bygger på att olika målområden hör ihop och förutsätter varandra. Förskolläraernas särskilda ansvar omfattar således hela läroplanen.

Riktlinjer för uppföljning, utvärdering och utveckling

Riktlinjer för uppföljning, utvärdering och utveckling ska bilda ett eget avsnitt i läroplanen. Förskolans verksamhet ska utvärderas i relation till hela läroplanen. Målen anger inriktningen på förskolans arbete och uttrycker en önskad kvalitetsutveckling av det pedagogiska arbetet. Därför ska verksamheten fokuseras i uppföljningar och utvärderingar. Det övergripande syftet är att bidra till att verksamheten utvecklas i förhållande till målen.

Utvärderingarna ska bland annat behandla i vilken utsträckning verksamheten utgår från barnens erfarenheter, förutsättningar och intressen och i vilka sammanhang som barnet visar gensvar och motivation. De ska även ta upp hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner i förhållande till givna ramar och förutsättningar. Målen ska integreras i förskolans vardag och tillsammans bilda en helhet som ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Enskilda mål eller målområden kan därför inte utvärderas isolerat.

Implementering och kompetensutveckling

Skolverket ser satsningar på implementering, fortbildning och kompetensutveckling som avgörande för att den ambitionshöjning som läroplansförändringarna syftar till ska kunna uppnås. Skolverket föreslår att implementeringsinsatser sker i tre steg – information, implementering och stöd i arbetet. De bör äga rum under en tvåårsperiod i anslutning till att beslut fattas om en förändrad läroplan.

Det förstärkta pedagogiska uppdraget kräver kompetensutveckling för såväl förskollärare som barnskötare. Det krävs en satsning på fördjupning av förskolläraernas kunskaper i förskolans didaktik samt ämneskunskaper. Inte minst viktiga är kompetenshöjande insatser i matematik, naturvetenskap och teknik, dvs. områden som i dag är eftersatta i förskolan. Också insatser för att stärka förskolepersonalens teoretiska och didaktiska kompetens för att främja barns lek och skapande är nödvändiga, liksom utveckling av kunskaper om uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet.

1. Uppdraget

1.1 Uppdraget

Skolverket har i uppdrag av regeringen att föreslå förtydliganden och kompletteringar av vissa mål i läroplanen för förskolan.¹ Skolverket ska också föreslå hur förskollärarnas ansvar kan förtydligas i läroplanen samt föreslå riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet.

Skolverket ska vidare föreslå implementeringsinsatser riktade till personalen i förskolan utifrån förändringarna i läroplanen, samt belysa behovet av fortbildning och kompetensutveckling med tonvikt på förskollärare utifrån de förändringar som föreslås.

Uppdraget ska genomföras i samverkan med experter på barns utveckling och lärande och förskolepedagogik och en så god förankring som möjligt med relevanta aktörer på området ska eftersträvas.

Uppdraget i sin helhet ska redovisas till regeringen senast den 30 september 2009. En delrapport som beskriver förslagets inriktning redovisades den 31 mars 2009.

Regeringen har som skäl för behovet av att förtydliga läroplanen angett att förskolans potential att stimulera barns naturliga lust att lära inte har utnyttjats fullt ut. Förskolan ska i högre utsträckning ge tidig pedagogisk stimulans för barns språkliga och matematiska utveckling. Ett sådant förstärkt pedagogiskt arbete kan också förbereda barn för deras framtida skolgång. Utgångspunkten ska vara att lärandet ska fortsätta ske i lekfulla former och med hänsyn till barnens utveckling, behov och förutsättningar.

1.2 Uppdragets genomförande

Uppdraget syftar till en ambitionshöjning när det gäller det pedagogiska arbetet i förskolan. Skolverket har därför eftersträvat att bygga vidare på läroplanens starka ställning som grund för utveckling av förskolan. I enlighet med uppdraget har samverkan skett med olika aktörer inom förskoleområdet. Kontakter har tagits såväl med forskare som med praktiker, intresseorganisationer, kommuner och berörda myndigheter. Det är Skolverkets förhoppning att denna breda förankring ska bidra till att läroplanen även i fortsättningen ska kunna utgöra ett levande styrdokument för förskolan.

Arbetet har skett i nära samarbete med forskare. I början av året hölls ett tvådagars idéseminarium med ett trettio-tal forskare inriktade mot små barns språk- och matematikutveckling eller med annan kompetens relevant för uppdraget.

En expertgrupp bestående av sju forskare har därefter på Skolverkets uppdrag bidragit med skriftligt underlag inom sina respektive områden och även lämnat kontinuer-

¹ Uppdrag till Statens skolverk om förslag till förtydliganden i läroplanen för förskolan (U2008/6144/S)

liga synpunkter. Expertgruppen har bestått av ped.dr. *Camilla Björklund*, fil.dr. *Elisabeth Björklund*, fil.dr. *Carina Fast*, professor *Ingrid Samuelsson Pramling*, docent *Sonja Sheridan*, fil.lic. *Susanne Thulin* samt fil.dr. *Ann Zetterqvist*. Också fil.mag. *Susanna Anderstaf*, universitetsadjunkt *Anette Eriksson* och doktorand *Eva Norén-Björn* har på Skolverkets uppdrag lämnat skriftligt underlag. Professor *Gunilla Dahlberg* och fil.lic. *Ingela Elfström* har lämnat synpunkter under hela arbetsprocessen.

Arbetet har skett i nära samarbete med Skolinspektionen och synpunkter har också lämnats av Barnombudsmannen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Sameskolestyrelsen, Socialstyrelsen och Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling.

Synpunkter har även lämnats av Sveriges Kommuner och Landsting, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Lärarförbundets Skolledarförening, Kommunal, Friskolornas Riksförbund, Fria Förskolors Samverkansorganisation, Svenska Kyrkan samt Skolverket. Diskussioner har även förts med Nationellt Centrum för Matematikutbildning, Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik, Centrum för tekniken i skolan, Nationellt resurscentrum för fysik samt med Nämnden för hemslöjdsfrågor. Alla lärosäten med lärarutbildning har getts möjlighet att delta i samråd. En praktikerkonferens hölls under våren med ett sextiotal deltagare verksamma på olika nivåer i kommunerna.

Arbetsprocessen har kunnat följas på Skolverkets webbplats där bland annat sammanfattningar av samråden har gjorts tillgängliga. Här har även funnits möjlighet att bidra med synpunkter via e-post. Denna möjlighet har utnyttjats av såväl enskilda personer som grupper av förskolepersonal.

1.3 Förslagets omfattning och inriktning

Förändringarna i läroplanen ska syfta till att förstärka förskolans pedagogiska uppdrag och leda till en ambitionshöjning i verksamheterna. I uppdraget anges som skäl för detta att förskolans potential att stimulera barns naturliga lust att lära inte har utnyttjats fullt ut. Förskolan ska i högre utsträckning än i dag ge tidig pedagogisk stimulans för barns språkliga och matematiska utveckling. Samtidigt understryks att grundläggande förskolepedagogiska principer ska ligga fast.

Det innebär att synen på sambandet mellan pedagogik och omsorg ska kvarstå. En hörnsten i förskolans uppdrag är att erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet i den dagliga verksamheten. Den pedagogiska verksamheten ska främja barns allsidiga utveckling och bygga på en helhetssyn där olika sidor av barns utveckling och lärande ses som intimt förknippade med varandra.

Skolverkets förslag till läroplansförändringar har tagits fram i nära samarbete med ämnesdidaktisk expertis. De bygger på aktuell forskning om hur små barn lär och utvecklas. Utgångspunkten har varit den barnsyn och de pedagogiska principer som formuleras i läroplanen.

Enligt regeringsuppdraget ska Skolverket föreslå förtydligande och kompletteringar av målen för språk och matematik i syfte att förstärka det pedagogiska arbetet. Skolverket föreslår både nya mål och att en del av de nuvarande målen skrivs om eller utgår. Några av de nuvarande målen överlappar varandra eller är otydliga och har setts över av dessa skäl.

I regeringsuppdraget nämns att förskolan kan stimulera intresset för naturvetenskap och teknik. Dessa områden har idag ett förhållandevis litet utrymme i förskolan samtidigt som förskollärare själva säger sig ha otillräckliga kunskaper om vad områdena innebär och hur man kan arbeta med dem i förskolan.² Skolverket föreslår att läroplansmålen också för dessa områden förtydligas och kompletteras. Dessutom föreslås satsningar på fortbildning och kompetensutveckling inom området riktade till förskolans personal.

Skolverket föreslår också förändringar som gäller indelning i målområden, målens formulering och olika slag av konsekvensändringar. Bland annat har mål som rör helhet och allsidighet, lek och skapande setts över och kompletterats. Också riktlinjerna för personalens arbete med barns utveckling och lärande har setts över. De har anpassats till de nya målformuleringarna och också fått en tydligare koppling till förskolans uppdrag och till de förskolepedagogiska principerna.

I regeringsuppdraget ingår att föreslå hur förskollärarnas ansvar kan förtydligas i läroplanen. Skolverket föreslår att detta ansvar uttrycks som ett *särskilt ansvar* och att riktlinjerna för personalen ges tre adressater, nämligen *alla som arbetar i förskolan, förskollärarna och arbetslaget*.

I Skolverkets uppdrag ingår också att föreslå riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Syftet med uppföljning och utvärdering är att bidra till att verksamheten utvecklas. För att betona detta samband föreslår Skolverket att även utvecklingsperspektivet ingår i riktlinjerna.

² Se t.ex. Andersson, B., Bach, F., Bach, B., Hagman, M., Svensson, M., Vedin, L-G & Zetterqvist, A. (2005) *Notbyftet. Kunskapsbygge för bättre undervisning i naturvetenskap och teknik*. IPD-rapport nr 26. Göteborgs Universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik

2. Förskolans roll och läroplanens framväxt

2.1 Förskolans roll

Genom överflyttningen till utbildningssystemet 1996 har förskolans pedagogiska uppgift blivit tydligare. Förskolan fick en egen läroplan 1998. Samma år inrättades förskoleklassen som en frivillig skolform för sexåringar. Förskolan ses i dag som det första steget i utbildningssystemet och sambandet med förskolan och skolan har förstärkts. Fortfarande kvarstår dock förskolans familjepolitiska uppgift att vara organiserad så att föräldrarna kan förvärvsarbeta eller studera. Cirka 95 procent av alla förskolebarn vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar har plats i förskolan.³

Förskolan har byggts ut kraftigt under de senaste decennierna. I dag omfattar den över 80 procent av alla barn mellan ett och fem år.⁴ Drygt hälften av barnen är tre år eller yngre. Under 2000-talet har flera reformer genomförts för att öka tillgängligheten. Barn till arbetslösa eller föräldralediga har getts rätt till plats i förskoleverksamhet minst 15 timmar per vecka och alla barn har getts rätt till avgiftsfri förskola 525 timmar per år från och med fyra års ålder (allmän förskola)⁵. Strävan har varit att förskolan som en del av den generella välfärden ska vara till för alla barn oavsett familjens sociala eller ekonomiska situation.

2.2 Läroplanens framväxt

Förskolan har en lång tradition av statligt formulerat innehåll. Läroplanen efterträdde det tidigare pedagogiska programmet som i sin tur efterträdde förskolans arbetsplan. Successivt har det skett en allt starkare reglering av förskolans mål och innehåll.

Förskolans arbetsplan togs fram av Socialstyrelsen under åren 1975–1979 och syftade till att fungera som pedagogisk vägledning för personalen. Den bestod av sex skrifter som behandlade olika aspekter av förskolans verksamhet utifrån principer som formulerats i Barnstugeutredningen^{6,7}. Målet för arbetet med barnen rörde barnens *jag-utveckling*, *begreppsbildning* och *kommunikationsförmåga*. Arbetsplanen innebar att förskolan för första gången fick ett gemensamt officiellt program för sitt arbete.

Det pedagogiska programmet var utformat som ett allmänt råd från Socialstyrelsen.⁸ Det vände sig både till ledningsansvariga i kommunen och till förskolans personal.

³ Skolverket (2007) *Barns omsorg 2005. Omsorgsformer för barn 1–12 år. Resultat av Skolverkets föräldraenkät*. Rapport 307

⁴ Skolverket (2009) Sveriges officiella statistik 2008

⁵ Den allmänna förskolan kommer att gälla även treåringar fr.o.m. den 1 juli 2010

⁶ *Arbetsplan för förskolan* omfattade följande sex delar: Del.1 *Vår förskola. En introduktion till förskolans pedagogiska program*, Del 2. *Vi lär av varandra. Om samspel och planering i förskolan*, Del 3. *Vi upptäcker och utforskar. Att arbeta naturvetenskapligt i förskolan*, Del 4. *Invandrarbarn i daghem*, Del 5. *Små barn i daghem*, Del 6. *Samtal, samvaro språk*

⁷ SOU 1972:26 *Förskolan del 1*. Barnstugeutredningen; SOU 1972:27 *Förskolan del 2*. Barnstugeutredningen

⁸ Socialstyrelsen *Pedagogiskt program för förskolan*. Socialstyrelsens allmänna råd 1987:3

Innehållet i förskolan sammanfattades under rubrikerna *natur*, *kultur* och *sambälle*. Områdena skulle inte ses som en ämnesindelning utan delarna skulle integreras i den praktiska verksamheten, bland annat genom ett temainriktat arbetssätt.

Läroplanen för förskolan (Lpfö 98) infördes i samband med att ansvaret för förskolan fördes över från den sociala sektorn till utbildningssektorn. Förändringen innebar en starkare markering av förskolans pedagogiska betydelse och ett närmande mellan förskola och skola. Förskolan ses i dag som det första steget i det livslånga lärandet och läroplanen är uppbyggd på likartat sätt som skolans läroplaner. De skillnader som finns i bland annat målstruktur och målformuleringar sammanhänger med verksamheternas olika samhällsuppdrag.

Jämfört med de tidigare styrdokumenterna (arbetsplan, pedagogiskt program) innebär läroplanen en starkare reglering av förskolans mål och innehåll och skärpta krav på kommunernas ansvar för förskolan.

2.3 Nationella utvärderingar av läroplanen

Skolverket har i två nationella utvärderingar - 2004 och 2008 - visat hur läroplanen tagits emot och vilka avtryck den gjort i verksamheterna.⁹

I utvärderingarna framgår att läroplanen på relativt kort tid fått ett starkt genomslag. Den uppskattas av förskolans personal och ger ett bra stöd i det pedagogiska arbetet som i flera avseenden utvecklats positivt. Satsningar har också gjorts på personalens kompetensutveckling, framför allt när det gäller barns språkutveckling.

Men utvärderingarna pekar också på att andelen barn i behov av särskilt stöd har ökat kraftigt och att resurserna för dessa barn ofta bedöms som otillräckliga. Skolverket konstaterar också att det är problem förknippade med utvärderingen av förskolans kvalitet såväl på kommunal nivå som på förskolenivå. Ofta sker en alltför ensidig fokusering på enskilda barns prestationer. Det blir allt vanligare att barns prestationer bedöms på ett sätt som inte är förenligt med grundtankarna i läroplanen, exempelvis utifrån föreställningar om vad barn ska klara av i olika åldrar.

Ett ytterligare problem är bristen på högskoleutbildad personal. Kommunernas möjligheter att rekrytera utbildad personal varierar kraftigt. Många kommuner har ambitionen att anställa fler förskollärare, men det stannar ofta vid en ambition eftersom alltför få förskollärare utbildas i dag. Här finns dessutom skillnader mellan kommunala och enskilda förskolor där de enskilda har en lägre andel högskoleutbildad personal än kommunala.¹⁰

⁹ Skolverket (2004) *Förskola i brytningstid*. Rapport 239 och Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

¹⁰ Skolverket (2009) Sveriges officiella statistik 2008

3. Förtydligande av vissa mål.

Regeringsuppdraget innebär att de mål i avsnittet *Utveckling och lärande* som rör förskolans arbete med barns språkliga och matematiska utveckling ska förtydligas och kompletteras. Dessutom förslår Skolverket att målen för naturvetenskap och teknik förtydligas och kompletteras. I övrigt ska läroplanen i huvudsak vara oförändrad till sin grundstruktur. Syfte är att det pedagogiska arbetet i förskolan ska förstärkas.

Skolverkets förslag utgår från aktuell forskning om hur små barn lär och utvecklas. De bygger på den barnsyn och de pedagogiska principer som formuleras i läroplanen. Tillsammans med förändrade riktlinjer innebär de nya målen en ambitionshöjning i verksamheten.

3.1 Pedagogiska utgångspunkter

Förskolans uppgift är att lägga grunden för det livslånga lärandet. I förskolan ska barnen erbjudas en god pedagogisk verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. Förskolan ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar.

Den pedagogiska verksamheten ska främja barns allsidiga utveckling och bygga på en helhetssyn där olika sidor av barns utveckling och lärande ses som intimt förknippade med varandra. Ramen för verksamheten utgörs av de förskolepedagogiska principer som formuleras i läroplanen och som bygger på forskning och beprövad erfarenhet om hur barn lär och utvecklas.

Förskolan ska förena omsorg och pedagogik i en verksamhet som tar ansvar för hela barnet hela dagen. En trygg och god omsorg är en förutsättning för barns välbefinnande samtidigt som omsorgssituationerna i sig har ett pedagogiskt innehåll. Barn lär hela tiden och med alla sina sinnen. Det går därför inte att skilja ut vissa situationer då utveckling och lärande äger rum.

Barnen ses som aktiva, nyfikna och kompetenta. De strävar ständigt efter att öka sin förståelse av omvärlden och deras eget utforskande och lust att lära ska utmanas och stimuleras. För att barnen ska kunna ta till sig nya erfarenheter och utveckla nya kunskaper måste de vuxna i förskolan knyta an till barnens teorier och hypoteser och till deras förutsättningar, tidigare erfarenheter och intresse. Endast då upplever barnen verksamheten som meningsfull och spännande. De vuxna i förskolan måste därför ha god kännedom om varje barn och dess utveckling, lärande, förutsättningar och behov.

Lek och ett projekt- eller temainriktat arbetssätt är själva grunden i förskolans verksamhet. I leken utforskar barnen sin omgivning och ger nya kunskaper innehåll och mening. Leken och det utforskande arbetssättet utvecklar förmågor som fantasi, inlevelse, kommunikation och symboliskt tänkande.

Förskolan har en lång tradition av att arbeta ämnesövergripande. Genom att arbeta med projekt eller tema under en längre tid och bearbeta det på många olika sätt kan barnen foga in nya kunskaper i meningsfulla sammanhang.

I en utmanande och varierad lärmiljö ingår barngruppen som en viktig resurs som ska tas tillvara. Barn utvecklas och lär både av och tillsammans med andra barn. Det finns ett nära samband mellan det enskilda barnets och gruppens utveckling och barngruppen spelar därför också en viktig roll för barns sociala utveckling.

Förutom barngruppen och de vuxna har miljö och material en stor betydelse för förskolans pedagogiska förutsättningar.

3.2 Målområden och målens formulering

Målområden

Avsnittet 2.2 *Utveckling och lärande* innehåller för närvarande sexton mål, varav drygt hälften kan hänföras till förskolans arbete med språk, matematik och naturvetenskap och teknik. Skolverkets förslag innebär att ytterligare elva mål tillkommer.

Att målen är många gör dem svåröverskådliga. Skolverket föreslår därför att målen grupperas under ett antal övergripande rubriker som anger centrala målområden i förskolans arbete. Detta betyder inte att målområdena ska betraktas som åtskilda. Tvärtom är det viktigt att uppmärksamma sambandet såväl mellan olika mål som mellan olika målområden. De olika läroplansmålen utgör tillsammans en helhet.

Skolverkets förslag innebär att de prioriterade områdena *språk, matematik* samt *naturvetenskap och teknik* får egna rubriker.

Den stora betydelse som *leken* har för barns utveckling och lärande har motiverat att även målen som rör lek setts över och kompletterats och att de behandlas under en egen rubrik. Detsamma gäller det mångfacetterade område som rör barns *skapande*. Såväl lek som skapande har stor betydelse för barns allsidiga utveckling och lärande och inte minst gäller det utvecklingen i språk, matematik, naturvetenskap och teknik.

Förskolans uppdrag rör *barns allsidiga utveckling och lärande*. De olika läroplansmålen utgör tillsammans en helhet som påverkas om enskilda mål förändras. Genom att lyfta fram vissa målområden finns det en risk att dessa kommer att fokuseras på bekostnad av andra och att helheten rubbas. Detta har motiverat att även mål som rör helhetssynen på barn och barns allsidiga utveckling och lärande setts över och kompletterats och behandlas under en egen rubrik.

Målformuleringar

Målen för barns utveckling och lärande är i nuvarande läroplan utformade som mål att sträva mot. De uttrycker en önskad kvalitetsutveckling av verksamheten.

Skolverkets utvärdering av läroplanen¹¹ har visat att den nuvarande målformuleringen *Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar ...* kan misstolkas, vilket fått konsekven-

¹¹ Skolverket (2004) *Förskola i brytningstid*. Rapport 239 och Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

ser bland annat för utvärderingen av måluppfyllelse. Det finns en tydlig tendens att såväl kommuner som förskolor inriktar sig på de enskilda barnens kunskaper eller färdigheter i stället för på kvaliteten i förskolans pedagogiska arbete när måluppfyllelsen utvärderas.

Också i de samråd som Skolverket haft med anledning av regeringsuppdraget har en vanlig uppfattning varit att målformuleringen är oklar och kan tolkas på olika sätt. Man har efterlyst en målformulering som tydligare riktas till förskolan och förskolans uppdrag.

Mot denna bakgrund föreslår Skolverket att läroplanens nuvarande målformulering ersätts med formuleringen *Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att ...* Förändringen genomförs i samtliga mål i läroplanen.

Med denna formulering riktas målen tydligare mot de krav som kan ställas på förskolan i arbetet med barns utveckling och lärande, samtidigt som uppföljning och utvärdering av verksamheten underlättas. För varje enskilt mål är kraven formulerade utifrån aktuell forskning om hur barn lär och utvecklas och de pedagogiska utgångspunkter som formuleras i läroplanen.

I enlighet med regeringsuppdraget ska målen även med den föreslagna formuleringen uppfattas som mål att sträva mot, det vill säga mål som anger inriktningen på förskolans arbete.

Skolverkets förslag

Sammanfattningsvis föreslår Skolverket att

- den nuvarande målformuleringen *Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar ...* ersätts med målformuleringen *Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att ...*,
- målen i läroplanens avsnitt 2.2 *Utveckling och lärande* grupperas under rubrikerna *Helhet och allsidighet, Lek, Skapande, Matematik, Naturvetenskap och teknik* samt *Språk och kommunikation*.

3.3 Språk och kommunikation

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. I förskolans uppdrag ingår att stimulera barns språkutveckling och att uppmuntra och ta till vara barns nyfikenhet och intresse för skriftspråket.

Förskoleåldern är den allra viktigaste perioden i en människas liv när det gäller utvecklingen av språket. Arbetet med barns olika språkliga och kommunikativa uttrycksformer är en av hörnstenarna i förskolans verksamhet och lägger också en grund till barnens läs- och skrivutveckling.

Samtala och berätta

Språkets funktion är att vara kommunikativt. Redan det nyfödda barnet har en förmåga att samspela med omgivningen. När barn bemöts positivt ökar deras drivkraft att kommunicera och utveckla sin språkliga och kommunikativa kompetens.

Barn tillägnar sig språket i samspel med andra barn och vuxna i sammanhang som är meningsfulla för barnen och som bygger på deras tidigare erfarenheter. De vuxna i förskolan har en viktig uppgift i denna process. För barnet handlar kommunikation också om att uttrycka sin vilja, utveckla argument samt att lyssna och förstå andras argument.

Berättande har stor betydelse för språkutvecklingen. När barn involveras i berättande om vardagslivets olika händelser utmanas deras språkutveckling i vid bemärkelse. Genom att lyssna till berättelser, själva berätta och tillsammans med andra skapa berättelser utvecklas barnens ”berättarkunskap”. Barnen får erfarenheter av hur meningar och texter byggs upp, något som är betydelsefullt i läs- och skrivprocessen.

Berättande börjar tidigt hos barn. Redan små barns berättande kan bli framgångsrikt förutsatt att ämnena intresserar dem och att de får många och varierade frågor från sina samtalspartners, som i sin tur ger utrymme för barnen att ta en aktiv roll i samtalet. Genom berättande kan barnen bli delaktiga i en utvidgad och ömsesidig kommunikation som har stor betydelse inte bara för deras fortsatta språkliga och kommunikativa förmåga utan också för deras identitetsutveckling.

Böcker och bilder

I förskolan ska barnen få stifta bekantskap med skriftspråket och den rikedom som finns i böcker och bilder. Böcker kan vara roliga, spännande och tankeväckande men också hemska, allvarliga och sorgliga. Att få dela läsoplevelser med engagerade vuxna och andra barn berikar tillvaron i förskolan. Läsoplevelsena fördjupas om barnet ges tillfälle att samtala om böckerna - ställa frågor, kommentera och ta del av andras uppfattningar.

Alla barn behöver oavsett ålder få uppleva många och regelbundna stunder av bild- och högläsning i förskolan. Högläsning är ett av de viktigaste redskapen för att främja barns intresse för läsning och aktiviteter kring läsning. Vid högläsning tillägnar sig barn kunskap om hur berättelser kan vara uppbyggda samtidigt som de utvidgar sitt ordförråd.

Språkutvecklingen gynnas om barnet tidigt kommer i kontakt med böcker i olika genrer, som bilderböcker, faktaböcker och sagoböcker. I bilderböcker förmedlar både bild och text bokens innehåll. Barn utvecklar tidigt bildläsning och läser bilder innan de läser ord.

En kreativ språkmiljö, läs- och skrivaktiviteter

Kommunikation i vid bemärkelse handlar inte bara om tal och skrift utan även om estetiska uttrycksformer som bildskapande, musik, sång, drama, film, dans, rörelse. I

en kreativ språkmiljö ingår alla dessa komponenter både i sina traditionella och digitala former.

En tillåtande och variationsrik verksamhet i förskolan där barn får tillgång till olika material och metoder i en kreativ text- och skrivmiljö gynnar deras språk och läs- och skrivutveckling. En av de viktigaste förutsättningarna för barns skriftspråsutveckling i förskolan är att miljön är rik på funktionell användning av skriftspråket. Barnen ska tidigt få ingå i många skriftspråkliga sammanhang och deras eget textskapande ska uppmuntras.

Som en del i processen att lära sig läsa och skiva ska barnen ges möjlighet att upptäcka och utforska olika kommunikativa redskap. Det kan handla om att berätta, argumentera, dramatisera, rita, måla, sjunga eller om att skriva och läsa på sitt eget sätt. Det är viktigt att barn ges möjlighet att utforska olika läs- och skrivaktiviteter utifrån sina egna erfarenheter och intressen och att de får en positiv bild av sig själva som läsare och skribenter.

Många barn har idag erfarenhet av digitala medier och spel av olika slag som bygger på rörliga eller stillastående bilder, tecken och ikoner. I förskolan ska de ges möjlighet att utforska och utveckla sitt intresse för dessa medier och även få tillfälle att i samspel med andra barn och vuxna tolka de budskap de möter.

Sång är både genom sin koppling till text och genom sin framställning en del av kommunikation i den vidare betydelsen. I gemensamma sångstunder ingår även värdefull social samvaro.

Barns lek och egna aktivitet

Barns lek och egna aktivitet är viktiga utgångspunkter för allt lärande i förskolan. Leken är central för barns språkutveckling. Det gäller alla former av lek men kanske särskilt rolleken som är en av de aktiviteter som allra mest främjar utvecklingen av barns talspråk.

I rolleken är språket nödvändigt när barnen ska komma överens om innehåll, fördela roller, klargöra symbolhandlingar och föra leken vidare och även när det uppstår missförstånd som behöver klaras ut eller som leder till konflikter. Det handlar om ett komplext och dynamiskt samspel där barnens förmåga att argumentera samt att förstå de andra barnen och själva göra sig förstådda ständigt utmanas.

Barns egna språkaktiviteter bör få stor uppmärksamhet i förskolan. Ofta är barn på egen hand engagerade i aktiviteter som rör läsande och skrivande. Även de yngsta barnens vardag är fylld av aktiviteter som kan relateras till det breda läs- och skrivområdet och som skapas av dem själva tillsammans med andra barn.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *språk och kommunikation*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- samtala och berätta i samspel med andra barn och vuxna,
- bearbeta sitt språk och sin kommunikativa förmåga i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- enskilt och i grupp delta i utvidgade och fördjupade bok- och bildsamtal i samband med högläsning,
- använda ett rikt och varierat utbud av material och metoder med anknytning till språk och kommunikation och få utforska detta på sitt eget sätt.

En utgångspunkt för regeringens uppdrag till Skolverket är att ett aktivt och medvetet arbete med barns språkutveckling har en stor betydelse för barnens fortsatta språk-, tal- läs och skrivutveckling i skolan. Det gäller såväl i svenska som i de nationella minoritetsspråken.

Skolverket föreslår därför dessutom följande mål för *språk och kommunikation*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn som har ett annat modersmål än svenska eller har ett nationellt minoritetsspråk rika tillfällen att

- utveckla sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål eller nationella minoritetsspråk.

3.4 Matematik

Förskolan ska stimulera barns intresse för och förståelse av matematik. Den matematiska utvecklingen börjar långt innan barnet kan ramsräkna, känna igen siffror eller använda sig av de fyra räknesätten. Grunderna läggs när det lilla barnet undersöker sin omvärld och i samspel med andra upptäcker och utforskar matematiska begrepp och relationer i sin vardag.

Matematik i lek och vardag

I förskolan möter barnet dagligen en mängd företeelser som kan betraktas som grundläggande för matematik och som barnet tolkar och förstår utifrån sina tidigare erfarenheter. Barnets vardag är fylld av möjligheter att upptäcka och utforska matematik i meningsfulla sammanhang.

Det är en viktig uppgift för de vuxna i förskolan att synliggöra matematiken i barnens vardag som ett redskap för att strukturera aktiviteter och lösa problem. Det kan handla om att benämna begrepp och företeelser som barnen möter och ge dem möjlighet att bearbeta och reflektera över dem.

När barnen uppmuntras att sätta ord på sina matematiska erfarenheter i lek, temaarbete och vardagssituationer utvecklar de en förståelse för matematiska begrepp och relationer som bland annat kan ligga till grund för deras senare räkneförmåga.

Barnens nyfikenhet och engagemang ska tas till vara och vidareutvecklas i sammanhang som är meningsfulla för barnen. Det är viktigt att utgå från barnens perspektiv och knyta an till deras matematiska föreställningar och teorier. När den vuxne förstår hur barnet uppfattar ett fenomen kan barnets föreställningar problematiseras och utmanas på ett sätt som leder till ökad förståelse.

I leken tolkar barn sina erfarenheter och ger ord och begrepp som de kommit i kontakt med en innebörd. Nya kunskaper prövas och får innehåll och mening. I bygglek och lek med klossar får de konkreta upplevelser av form, volym, tyngd och storleksrelationer. Barnen jämför, grupperar, sorterar, klassificerar och parar ihop. I rörelselekar utvecklas rums- och tidsuppfattningen – läge, avstånd, riktning, hastighet. I alla lekar finns moment av problemlösning. När barnen tillsammans med andra barn och vuxna hittar metoder och strategier för att lösa problem, får de värdefulla erfarenheter av logiskt och matematiskt tänkande.

I samspel med omgivningen

I samspel med andra barn och vuxna möter barn olika sätt att uppfatta omvärlden. Barn lär både av varandra och tillsammans. I lek och annan samvaro diskuterar de matematiska upptäckter med varandra och argumenterar för olika förslag till lösningar när det uppstår problem. De prövar hypoteser och förkastar dem som inte stämmer. För att kommunikationen ska fungera måste barnen kunna sätta sig in i andras sätt att tänka och också kunna uttrycka sitt eget perspektiv.

Barns matematiska utveckling sker också i samspel med den omgivande miljön. Det är en viktig uppgift för förskolan att tillhandahålla en variationsrik miljö som inspirerar till matematiska upptäckter och som på olika sätt utmanar barnens matematiska förståelse. Genom att barnen får möjlighet att använda olika estetiska uttrycksformer när de berättar om iakttagelser och föreställningar kan deras matematiska tänkande nyanseras och fördjupas.

Variation

Variation är viktig för allt lärande. För att de matematiska begreppen ska bli meningsfulla måste barnen ha möjlighet att möta samma begrepp i olika sammanhang och få det belyst från flera olika håll. Variation skapar förutsättningar för en djupare förståelse och gör det också möjligt att upptäcka vad som är unikt hos ett fenomen och vad som går att generalisera.

Likheter och olikheter, helhet och delar

Matematik är ett redskap för att bemästra vardagen, att orientera sig i tiden och rummet. För barnen handlar det om att urskilja och förstå relationen mellan olika företeelser i omvärlden. Grundläggande är upptäckandet och urskiljandet av likheter och olikheter.

Det lilla barnet jämför intuitivt företeelser i sin omvärld när det rör sig i rummet, upptäcker föremål eller utforskar handlingars utfall. I och med upptäckten att saker och ting skiljer sig åt, öppnar sig möjligheten att urskilja vad som är lika eller olika och att generalisera och bilda begrepp.

Jämförelser är grundläggande för att kategorisera och bilda serier, båda viktiga aspekter av den matematiska förmågan. Barn kan tidigt urskilja färger och former i sin omgivning. Genom att sortera föremål kan barnen gruppera dem efter färg, form eller andra egenskaper. De äldre barnen kan utmanas i sitt tänkande genom att ta hänsyn till flera egenskaper hos föremålen samtidigt och sortera dem i kategorier och underkategorier. Att kunna hantera flera samtidiga alternativ är en betydelsefull förmåga i all problemlösning och i ett fördjupat lärande.

Form är en viktig egenskap hos föremål. Att kunna urskilja och känna igen former är nödvändigt för att barnen ska kunna strukturera sin omvärld och grundläggande för till exempel skrivning och geometri. I förskolans lek och vardag finns riktiga möjligheter för barnen att upptäcka och utforska de geometriska grundformerna och att utveckla sin förståelse för begrepp som längd, bredd, höjd, area och volym.

I förskolan ska barnen också få möjlighet att upptäcka och utforska relationen mellan helhet och delar. När barnen i lek och samspel med andra barn grupperar, ordnar och sorterar utvecklas deras förståelse av sambandet mellan helhet och delar. Denna förståelse är en förutsättning för att barnet senare ska kunna förstå innebörden i talbegreppet och hur räkneprinciperna används.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *matematik*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska matematik i vardagen,
- bearbeta sin förståelse av matematiska begrepp och samband i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- upptäcka och utforska likheter och olikheter, helhet och delar, former och mönster,
- utveckla sin förmåga att orientera sig i tid och rum.

3.5 Naturvetenskap och teknik

I förskolan ska barnen grundlägga sina kunskaper om naturen och få förståelse för allt liv.¹² Stor vikt ska läggas vid miljö- och naturvårdsfrågor. Förskolan ska medverka till att barnen utvecklar en förståelse för naturens olika kretslopp och människans delaktighet i dessa, samt för hur teknik kan användas för att lösa problem i vardagen.

Naturvetenskap och teknik i lek och vardag

Naturvetenskap och teknik spänner över stora områden. Det handlar om frågor som rör människan, djur, växter, klimat och miljö och också om informationsteknologi, konstruktioner, material och användningen av maskiner, redskap och verktyg.

I barnens omgivning finns en mängd företeelser som kan kopplas till naturvetenskap och teknik och som ofta upptar barnens spontana intresse och nyfikenhet. Det är en viktig uppgift för förskolan att ta till vara och vidareutveckla barnens engagemang och utmana deras förståelse för naturvetenskapliga och tekniska företeelser som de möter i sin vardag.

Barn undersöker och utforskar omgivningen med sin kropp och sina sinnen. Konkreta och vardagsnära upplevelser av naturvetenskap och teknik som knyter an till deras tidigare erfarenheter nyanserar och fördjupar barnens förståelse. Genom att synliggöra och benämna naturvetenskapliga och tekniska företeelser som barnen möter i förskolan skapar de vuxna förutsättningar för barnen att utveckla nya kunskaper och utvidga sin förståelse.

Såväl naturvetenskap som teknik har nära kopplingar till andra målområden, som språk, matematik, skapande och också till värdegrundsfrågor. Genom lek och med ett utforskande arbetssätt får barnen goda möjligheter att på ett mångsidigt sätt bearbeta olika frågeställningar som är angelägna för dem och som upptar deras intresse.

Ett utforskande arbetssätt

I förskolan ska barnen uppmuntras att experimentera och undersöka olika fenomen och tekniska företeelser med de vuxna som medforskare. Genom att undersöka och experimentera får barnen en första bekantskap med det kreativa arbetssätt som karakteriserar ett vetenskapligt förhållningssätt. Det kan handla om att observera, sortera, formulera hypoteser, göra förutsägelser, arrangera experiment och dra slutsatser av dessa, och också om att använda sig av redskap och att konstruera.

En viktig utgångspunkt för barnens undersökningar och experiment är deras tidigare erfarenheter, intresse och engagemang. Undersökningarna ska vara meningsfulla, roliga och spännande för barnen. De ska också ges möjlighet att bearbeta och formulera sina intryck, teorier och föreställningar i olika estetiska uttrycksformer. Genom att uttrycka sin egen förståelse och möta andras, utmanas barnens föreställningar och leder vidare till nya frågor och utforskningar.

¹² Prop.1997/98:3. *Läroplan för förskolan*

I förskolan ska barnen få rika naturupplevelser som stärker deras nyfikenhet och känsla för naturen. De ska också få utforska djur- och växtlivet i närmiljön. Genom att ställa frågor, undersöka och experimentera ges de möjlighet att upptäcka samband och förändringar i naturen.

Bygga, skapa och konstruera

I bygg- och konstruktionslekar arbetar barnen både utforskande och skapande. Det handlar om att pröva och utforska olika material, verktyg och redskap och även om problemlösning och samarbete.

I bygg- och konstruktionslekar får barnen konkreta erfarenheter av balans och hållfasthet hos olika material och konstruktioner. Ju äldre barnen blir desto större vikt lägger de vid att konstruktionen ska föreställa något ur verkligheten. De kan ha en bild av hur den färdiga konstruktionen ska se ut och vilka material och verktyg som behövs för att nå dit. Genom att göra skisser eller avbilda konstruktioner får de upplevelser av perspektiv och proportioner, längd, bredd och höjd.

Miljö och material

Barn lär och utvecklas i samspel med den fysiska omgivningen. Naturupplevelser är centrala i förskolans verksamhet. De innehåller en mångfald av sinnesintryck i form av färger, former, dofter och ljud. Också förskolemiljön ska vara stimulerande för barnen och locka till nya upptäckter och utforskningar. Den ska vara rik på material som inbjuder till att undersöka och experimentera, leka, skapa och konstruera. Det gäller såväl förskolans inomhus- som utomhusmiljö.

Det bör finnas god tillgång på material som kan användas på många olika sätt. Ostrukturerat och formbart material gynnar fantasi och kreativitet. En stimulerande och mångsidigt användbar miljö fångar barnens uppmärksamhet och ökar deras koncentration och uthållighet i lek och utforskande

Genusperspektiv

I dag är det vanligare att pojkar är intresserade av naturvetenskap och teknik än att flickor är det. I förskolans uppdrag ingår att motverka stereotypa könsrollsmönster och bidra till att barn utvecklas allsidigt utifrån sina förutsättningar. Det innebär att förskolan ska ge flickor och pojkar samma möjligheter att utveckla intresse och förståelse för dessa områden.

Det finns goda möjligheter att stimulera såväl flickors som pojkars intresse för natur och teknik i förskolan. Men för detta krävs ett medvetet förhållningssätt hos personalen. Det handlar om vilka förväntningar man har på flickor respektive pojkar och hur de bemöts i olika situationer. Det handlar också om att vara uppmärksam på vad pojkar och flickor leker och vilka material de använder. De vuxna i förskolan ska sträva efter att utforma sitt arbete och lokaler och miljö på ett sådant sätt att barn inte begränsas i sina aktiviteter på grund av sitt kön.

Hållbar utveckling

I förskolans uppdrag ingår att medverka till att barnen tillägnar sig ett nyfiket och utforskande förhållningssätt till natur och miljö och förstår människans delaktighet i naturens olika kretslopp. Förskolan ska präglas av ett ekologiskt förhållningssätt och medverka till att barnen utvecklar en positiv framtidstro och en känsla av att det är möjligt att tillsammans med andra påverka framtiden.

Hållbar utveckling handlar inte enbart om miljöfrågor. I lärandet för hållbar utveckling ska sociala, ekonomiska och ekologiska aspekter integreras till en helhet där både värderingar och kunskaper ingår.

Hållbarhetsfrågor är nära kopplade till livsstilsfrågor som konsumtion, hållbar teknik, resursutnyttjande, jämställdhet och solidaritet. Utmaningen för förskolan är att fånga upp det som upptar barnens tankar och koppla detta till livsstilsfrågor. På så sätt blir barnens erfarenheter integrerade i ett fortsatt lärande för hållbar utveckling

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *naturvetenskap och teknik*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska naturvetenskap och teknik i vardagen,
- bearbeta sin förståelse av naturvetenskap och teknik i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika material, redskap och verktyg,
- utveckla en förståelse för naturens olika kretslopp och hur människans livsstil, natur och samhälle är relaterade till varandra.

3.6 Helhet och allsidighet

Förskolans uppdrag är brett och omfattande. Förskolan utgör det första steget i utbildningssystemet och ska erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. I samverkan med hemmen ska förskolan verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Förskolan är till för barnet men ska också vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran, utveckling och växande.

Helhet och allsidighet

Förskoleåldrarna utgör den mest utvecklingsintensiva perioden i en människas liv. Under dessa år grundläggs utvecklingen av en rad kompetenser som är av stor betydelse för individens framtida liv. Förskolan ska präglas av en helhetssyn på barn och

utgå från att det finns ett nära samband mellan barnets fysiska, intellektuella, sociala och emotionella utveckling. De olika utvecklingsområdena är nära sammankopplade och många gånger svåra att skilja åt. Utvecklingen inom ett område påverkar och kan också utgöra en förutsättning för utvecklingen inom ett annat.

I förskolans uppdrag ligger att främja barnets allsidiga utveckling och lärande och bidra till en rik och mångsidig utveckling av barnets alla resurser. Utveckling och lärande är ömsesidigt beroende av varandra och bestäms av hur barnet blir bemött, att det är tryggt och känner tillit till omgivningen.¹³ Barnen ska erbjudas en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet och till att utforska omvärlden. Barnens nyfikenhet och lust att leka och lära ska uppmuntras och tas tillvara.

De vuxna i förskolan ska bidra till att barnen får en positiv bild av sig själva som lärande och skapande individer. Barnen ska bemötas positivt och få utlopp för sin nyfikenhet och kreativitet för att därigenom utveckla tillit och självförtroende.

I förskolans uppdrag ingår att ge barnen stimulans och vägledning för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter. Detta förhållningssätt förutsätter att olika språk- och kunskapsformer och olika sätt att lära balanseras och bildar en helhet i förskolans vardag.

Helhetssynen omfattar även förskolans mål och målområden. Målen utgör tillsammans en helhet. De påverkar och förutsätter varandra och ska därför integreras i förskolans verksamhet och inte behandlas separat. Det gäller såväl i den dagliga verksamheten som i planering, uppföljning, utvärdering och utvecklingsarbete.

Skolverkets nationella utvärdering av förskolan¹⁴ visar att läroplanens helhetssyn är väl förankrad hos personalen. Man ser inte några svårigheter i att förena omsorg, fostran och lärande utan menar att de hänger ihop och förutsätter varandra.

Utvärderingen visar samtidigt att det skett en ökad fokusering på barns lärande i förskolan. Områden som lek, skapande, barns sociala utveckling och identitetsutveckling som tidigare haft stort utrymme har nu fått lägre prioritet.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *helhet och allsidighet*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- utvecklas rikt och allsidigt utifrån sina förutsättningar,
- utveckla sin identitet och känna trygghet i den,

¹³ Prop. 1997/98:93. *Läroplan för förskolan*

¹⁴ Skolverket (2004) *Förskola i brytningstid*. Rapport 239 och Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

- utveckla sin nyfikenhet och sin lust att leka och lära,
- utveckla självständighet och tillit till sin egen förmåga,
- utveckla sin förmåga att fungera i grupp, hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler,
- känna delaktighet i sin egen kultur och utveckla känsla och respekt för andra kulturer,
- utveckla sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning,
- uppleva sambandet mellan ett hälsosamt liv och välbefinnande.

3.7 Lek

Barnets rätt till lek finns inskriven i FN:s konvention om barnets rättigheter¹⁵ och lekens betydelse framhålls också i förskolans läroplan.

I förskolans uppdrag ingår att främja varje barns utveckling och lärande genom ett medvetet bruk av leken. I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter.

Barns lek

Lekens betydelse för barns välbefinnande är oomstridd. Barn behöver leka. Behovet att fantisera, gestalta roller, dramatisera händelser och återskapa dem i fantasin är så starkt hos barn att endast mycket svåra yttre förhållanden kan hindra dem. Barns lek är nära besläktad med livskraften och livslusten och nödvändig för en rik och allsidig utveckling.

I leken gestaltar barnen sin omvärld på ett lustfyllt och mångsidigt sätt. De undersöker, prövar och bearbetar sina erfarenheter. Utmärkande för leken är att den är spontan, lustfylld och frivillig. Den sker på barnens villkor utan yttre krav på prestation och har ett eget värde för barnet oavsett vad den leder till.

Leka och lära

Lek och lärande har ett nära samband. Ofta uppstår lek när barnen är i färd med att lära sig något nytt, eller när de varit med om något oväntat eller uppseendeväckande. I leken omvandlas verkligheten på ett sätt som gör den begriplig. Barnen prövar nya kunskaper och erfarenheter och ger dem innehåll och mening. Leken i sig kan också ge upphov till ett behov av ny kunskap eftersom leken blir intressantare för barnen ju mer de kan om det som leken handlar om.

Samtidigt har leken inte något mål utanför sig själv. Leken har de mål som de lekande barnen har med lekandet och barnen själva avgör vad den ska handla om.

¹⁵ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 31

Leken behöver engagerade vuxna, tid och rum

Barn föds med en förmåga att leka liksom de föds med en förmåga att kommunicera och utveckla språket. Det innebär inte att leken automatiskt utvecklas av sig själv. Lek behöver engagerade vuxna och tid och rum för att utvecklas.

De vuxna i förskolan har en betydelsefull roll i allt slags lekande, som inspiratörer, som vidareutvecklare och som deltagare. Leken utvecklas när barnen känner att de vuxna är engagerade och intresserade, när de följer lekens förlopp och när de bidrar med material, uppslag och idéer för att utvidga den.

En av förskolans viktigaste uppgifter är att se till att lokaler, miljö och material möjliggör en så varierad lek som möjligt. Leken behöver också skyddas från avbrott och andra störande moment. En viktig kvalitet för barnet är att låta sig uppslukas av leken och glömma tid och rum. Om leken avbryts kan det vara svårt att hitta tillbaka och fortsätta leken.

En del barn i förskolan kan ha svårt för att leka. Det krävs aktiva och tidiga pedagogiska insatser för att utveckla dessa barns lekförmåga och föra in dem i lekgemenskapen.

Förmågan att fantisera och låtsas

I fantasi- och låtsaslekar utvecklar barnen sin kreativitet och förmåga att tänka nytt. När de fantiserar och låtsas ”som om” utvecklas deras förmåga att skapa inre bilder, tänka abstrakt och iscensätta framtidsvisioner. Sådana förmågor är viktiga i all problemlösning och i alla former av kreativitet och skapande. De är också nödvändiga för att förstå andra människors sätt att vara och att känna empati.

Lekarna utvecklar också barnens sociala kompetens. För att leka tillsammans måste barnen samordna sina krav och idéer. Genom att lyssna på varandra, argumentera och försöka reda ut konflikter håller barnen samman leken och för den framåt. De grundläggande sociala lekreglerna *samförstånd*, *ömsesidighet* och *turtagande* är en förutsättning för varje lek.

I rolleken bearbetar barnen frågor, händelser och upplevelser som engagerar dem genom att anta olika roller. Rolleken skapar möjlighet för barnen att föreställa sig hur det är att vara någon annan genom att leva sig in i andras agerande och känslor. Ofta utforskar barnen olika sociala karaktärer som förstärks med mimik och gester och olika former av rekvisita som ges en symbolisk innebörd.

Traditionella lekar och regellekar

I förskolan får barnen möjlighet att ingå i en lekgemenskap som spänner från de första tittut- och kurragömmalekarna till de regellekar som är en del av barnets kulturarv. De traditionella lekarna *traderas*, dvs. förs över från barngeneration till barngeneration, genom att yngre barn lär av äldre. Förskolan har en viktig roll i denna tradition som ingår i uppdraget att föra kulturarvet vidare. Samtidigt sker det en förnyelse

av lekarna, inte minst genom tillkomsten av lekar med bakgrund i andra kulturer än den svenska.

De traditionella lekarna erbjuder spännande sammanhang för barnet att delta i. Regler är viktiga inslag. För att leken ska fungera måste barnen anpassa regler och förlopp efter kamraterna. Barn kan föreslå ändringar som gruppen sedan beslutar om efter ofta långa diskussioner och kompromisser. Genom detta kan barnen få värdefulla erfarenheter av ett demokratiskt förhållningssätt.

Lekarna innehåller också konkreta upplevelser av språkliga och matematiska begrepp. De är ofta matematiskt uppbyggda med ordningsföljd, turordning, att någon kommer till och att någon ”åker ut”. De innehåller räkneramsor, stavning, poängräkning, berättande och dramatisering i en helhet och inre ordning.

Andra former av lek är rörelse- och sinneslekar. Barn använder sin kropp och alla sina sinnen för att ta till sig och förstå världen. I rörelselekar och olika former av bråklekar och kamplekar utvecklar barnen sin kropps- rums- och tidsuppfattning. De behöver öva sina färdigheter om och om igen i sin egen takt. För detta krävs rikligt med tid och en oöm och utmanade miljö.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *lek*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- utveckla och fördjupa sin lek,
- använda sin fantasi och sin förmåga att låtsas,
- utveckla sin förståelse för och själva tillämpa och skapa regler i lekar,
- röra sig fritt och allsidigt och använda sin kropp och sina sinnen i lek.

3.8 Skapande

Barns rätt till skapande och att delta i det kulturella och konstnärliga livet slås fast i FN:s barnkonvention.¹⁶ Att skapa och kommunicera med hjälp av olika estetiska uttrycksformer utgör både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande. Detta inbegriper också att forma, konstruera och nyttja material och teknik.

Skapande i förskolan

En viktig uppgift för förskolan är att främja barns skapande genom att ge dem möjlighet att bearbeta upplevelser och hitta sina egna uttryck. I förskolan har barn rätt att

¹⁶ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 31

utveckla alla sina uttryckssätt. Att uttrycka sig estetiskt - i lek, bild och form, sång och musik, dans, rörelse eller drama - är för barn lika viktigt som att uttrycka sig via tal.

I olika former av skapande kan barnen uttrycka och kommunicera erfarenheter och föreställningar på ett kreativt och mångsidigt sätt. Det egna skapandet är en viktig del i ett aktivt lärande och delaktighet i estetiska lärprocesser kan fördjupa barns förståelse av omvärlden. När barnens skapande möts med intresse och engagemang av de vuxna stärks också deras självförtroende och identitet.

De skapande aktiviteterna ska vara utforskande och gestaltande. De innehåller många moment av utveckling och lärande och har starka kopplingar till andra mål och målområden i läroplanen, som språk, matematik, naturvetenskap och teknik. Samtidigt har de ett värde i sig som kreativa och lustfyllda processer som berikar barnens tillvaro i förskolan.

Bild och form

Barnen ska i förskolan få rikliga tillfällen att rita och måla, modellera och slöjda, bygga och konstruera. Successivt ska de ges möjlighet att lära känna och behärska allt fler material och tekniker. Barns gestaltande i bild och form främjar deras kognitiva utveckling och ofta även deras språk.

En förutsättning för att barns kreativitet ska utvecklas är att de ges möjlighet att skapa utifrån sina egna förutsättningar. Miljön ska vara tillåtande och inspirerande och utan förväntningar på ett bestämt slutresultat.

Barnen ska ges möjlighet att skapa såväl enskilt som tillsammans med andra barn. I samspel med andra barn och vuxna ska barnen få tillfällen att uppleva, tolka och samtala om bilder de möter i sin omgivning. Det kan handla om konstbilder, reklam, bokillustrationer eller om bilder och symboler i multimedia. När barnen blir uppmärksamma på olika bilders uttryck, innebörd och utförande stimuleras deras intresse för det egna bildskapandet.

Sång, rytmik och musik

Att sjunga och dansa är för barn naturliga sätt att uttrycka sig på. Redan mycket små barn tycker om att lyssna på, sjunga och röra sig till musik. Barnens spontana sång- och musikskapande ska stimuleras och utmanas i förskolan liksom deras lyssnande. Tillsammans ska barnen få experimentera och utforska sång, rytm, musik och olika ljud i omgivningen. I samspel med andra barn och vuxna ska de stimuleras att kommunicera med sång och musik både i vardagliga situationer och vid mer planerade tillfällen.

Musik har även betydelse för barns språkutveckling. När barnen sjunger, spelar och rör sig till musik utvecklas deras språkliga medvetenhet. Rörelser kan förstärka de betydelsebärande ljuden i en sång eller en ramsa. Kombinationen av rörelse, rytm och ramsor utvecklar motorik och språkuppfattning.

Att sjunga och musicera tillsammans skapar gemenskap och glädje i förskolan. Det har också stor betydelse för barnens sociala och emotionella utveckling. I musiken kan barn uttrycka känslor och upplevelser tillsammans med andra och i en tillåtande atmosfär stärks barnens självförtroende och självkänsla.

Mycket av den musik som förekommer i förskolan kan räknas till vårt kulturarv som förskolan ska föra vidare. Det gäller sånger och danslekar som förknippas med högtider eller årtider och också många barnvisor och ringlekar. I möten med musik från andra kulturer än den egna breddas barnens musikupplevelser.

Rörelse

Barn har ett stort rörelsebehov. De talar och uttrycker sig med hela kroppen, med gester och rörelser. De är ständigt sysselsatta med att pröva sin kropps möjligheter och erövrar i takt med att de växer successivt nya förmågor. Förskolan ska ta tillvara och stimulera barns rörelseglädje i vardagen genom aktiviteter som är roliga och meningsfulla för barnen.

När barnen gestaltar och bearbetar sina erfarenheter i rörelse, rytmik och dans utvecklas deras kroppsuppfattning och uttrycksförmåga. De använder den egna kroppen för att bedöma avstånd och riktning i rummet och får samtidigt konkreta upplevelser av begrepp som rör tid och rum.

Drama

I förskolans dramalek ges barnen möjlighet att gestalta upplevelser, situationer och frågor som engagerar dem. Dramalek skiljer sig från teater genom att den inte har någon publik. Den har en nära koppling till rolleken men skiljer sig från den genom att den leds av en vuxen som ansvarar för rammar och förutsättningar.

Dramaleken växer fram i ett samspel mellan barnen och de vuxna och bygger på moraliska eller andra frågeställningar som engagerar barnen. Utgångspunkten kan vara händelser eller situationer i barnens vardag men också rollfigurer i sagor, berättelser eller filmer.

Liksom rolleken utvecklar dramaleken barnens koncentrationsförmåga och samarbetsförmåga. Den stimulerar också barnens fantasi, symboltänkande och förmåga att skapa inre bilder. Med hjälp av fantasi, inlevelse och koncentration kan barnen identifiera sig med dramats olika roller och utöka sin förståelse av sig själva och sin omvärld.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande mål för *skapande*.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- utveckla sin skapande förmåga,

- uttrycka upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som lek, bild och form, rörelse, sång, rytmik, musik, dans och drama

3.9 Övriga förändringar

I Skolverkets förslag grupperas målen i avsnitt 2.2 *Utveckling och lärande* under ett antal övergripande rubriker som anger centrala målområden i förskolans arbete. Detta betyder inte att målområdena ska betraktas som åtskilda. Tvärtom är det viktigt att uppmärksamma sambandet såväl mellan olika mål som mellan olika målområden. De olika läroplansmålen tillsammans utgör en helhet. Detta bör framgå av läroplanen.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår att första stycket under rubriken 2. *Mål och riktlinjer* ges följande lydelse:

Målen anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den önskade kvalitetsutvecklingen i förskolan. Målen samverkar, förstärker och förutsätter varandra och bildar tillsammans en helhet.

3.10 Jämförelse mellan nuvarande mål och Skolverkets förslag

Skolverkets förslag i avsnitt 2.2 *Utveckling och lärande* omfattar totalt 27 mål jämfört med den nuvarande läroplanens 16.¹⁷

Innehållsmässigt skiljer sig Skolverkets förslag till mål från de nuvarande bland annat genom att målformuleringen är annorlunda. Genom uttrycket *Förskolan ska främja varje barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att ...* vänder sig målen direkt till förskolan med krav på vad verksamheten ska erbjuda barnen. Den föreslagna formuleringen ställer tydligare krav på förskolans arbete än den nuvarande formuleringen *Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklas ...* som inte innehåller samma koppling till lärprocessen.

Målens innehåll bygger på aktuell forskning om hur barn lär och utvecklas och kunskap om vilka situationer och miljöer som främjar barns utveckling och lärande. Målen anger inriktningen på förskolans arbete. Varje enskilt mål är formulerat så att det ska tillämpas oavsett barnens ålder eller andra förutsättningar. Tillsammans med de riktlinjer för personalens arbete som föreslås (se avsnitt 4) innebär målen en ambitionshöjning i förskolans verksamhet.

Begreppet *rika* har i målformuleringen både en kvantitativ och en kvalitativ innebörd. Det som barnen ska få rika tillfällen att vara med om i förskolan är aktiviteter som främjar barns utveckling och lärande. Att samtala och berätta i samspel med andra barn och vuxna (ett mål under språk och kommunikation) främjar till exempel barns

¹⁷ I bilaga 1 finns en jämförelse mellan läroplanens nuvarande mål och Skolverkets förslag

språkutveckling. När barn i en förskolemiljö får rika tillfällen till detta utvecklas deras språk (givet att även andra krav i läroplanen är uppfyllda). Samtalet och berättandet utvecklas och blir mer och mer nyanserat och innehållsrikt. Det finns inte någon gräns för vad förskolan eller barnen ska eller kan uppnå. Målen är således fortfarande mål att sträva mot.

4. Förtydligande av vissa riktlinjer

Även riktlinjerna för personalens arbete med barns utveckling och lärande har setts över och kompletterats och förtydligats. De har anpassats till de nya målen och också fått en tydligare koppling till förskolans uppdrag samt till förskolans pedagogiska principer. De föreslagna riktlinjerna innebär tillsammans med de nya målen en ambitionshöjning i verksamheten.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår följande riktlinjer för arbetslagets arbete med barns *utveckling och lärande*.

Arbetslaget ska

- ansvara för att verksamheten genomsyras av en helhetssyn på barn,
- erbjuda en varierad verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet,
- ansvara för att olika mål och målområden integreras i förskolans vardag så att de tillsammans bildar en helhet som barn upplever som rolig, trygg och lärorik,
- ansvara för att det finns en balans mellan olika aktiviteter såväl över dagen som över en längre tid,
- bemöta barn så att de får en positiv bild av sig själva som lärande och skapande individer,
- ansvara för att leken ges tid och rum,
- vara engagerade i och visa intresse för barnens lek,
- ansvara för att material och idéer tillförs barns lek i syfte att utveckla leken,
- erbjuda en miljö och en verksamhet som utvecklar och inspirerar barns skapande,
- synliggöra matematik, naturvetenskap och teknik som en del av barns vardag,
- positivt bemöta och utmana barns nyfikenhet på och intresse för matematik, naturvetenskap och teknik,
- erbjuda en varierad verksamhet som på många olika sätt utmanar barns förståelse för matematik, naturvetenskap och teknik,
- ansvara för att barn får erfarenhet av natur- och miljövård i praktiken,
- utforma sitt arbete och lokaler och miljö så att barn inte begränsas i sina aktiviteter på grund av sitt kön,
- ge barn möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet.
- aktivt lyssna på och utvidga dialogen med varje barn,
- ansvara för att högläsning och bildläsning ges tid och rum,

- positivt bemöta och utmana barns egna handlingar kring språk-, läs-, rit- och skrivaktiviteter och
- skapa rika skrift- och textmiljöer som på olika sätt utmanar barns språkliga och kommunikativa förmåga.

5. Förtydligande av förskollärarnas ansvar

I regeringsuppdraget ingår att föreslå hur förskollärarnas ansvar kan förtydligas i läroplanen. I uppdraget har inte ingått att behandla huvudmannens eller ledningens ansvar eller relationerna mellan förskolechef, förskollärare och annan personal.

Varken förskolans ledning eller förskollärarnas ansvar är för närvarande reglerade. I skollagen anges som krav på verksamheten att det ska finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses.¹⁸

I läroplanen uttrycks ansvaret för verksamheten i riktlinjer för *alla som arbetar i förskolan*, och för *arbetslaget*. Läroplanen förutsätter således att all personal medverkar i den pedagogiska verksamheten.

Personalens kompetens en viktig kvalitetsfaktor

En av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i förskolan är personalens kompetens. Det handlar om förhållningssätt och om den pedagogiska medvetenhet som kommer till uttryck i sättet att tänka och förhålla sig till barn, andra vuxna i förskolan och till föräldrar. En viktig kvalitetsaspekt är också hur personalen uppfattar och använder sitt handlingsutrymme, dvs. vad man faktiskt gör i förhållande till givna ramar och resurser.

Det uppdrag som förskolan ges i läroplanen ställer krav på en verksamhet som förutsätter att personalen besitter goda pedagogiska kunskaper. Skolverket har i allmänna råd för kvalitet i förskolan¹⁹ betonat vikten av att det i verksamheten finns högskoleutbildad personal med kunskap om barns utveckling och lärande och angett att kommunen bör sträva efter att anställa personal med pedagogisk högskoleutbildning inriktad mot barn i förskoleåldern. Förskollärares kunskap och kompetens är en viktig förutsättning för att den dagliga pedagogiska verksamheten ska kunna inriktas mot läroplanens mål och intentioner.

Ett förtydligt pedagogiskt uppdrag för förskolan ställer ökade krav på personalens kompetens, både förskollärarnas och arbetslagets.

Arbetslaget

Arbete i arbetslag har lång tradition i svensk förskola och arbetssättet har både ett demokratiskt och ett pedagogiskt syfte. Det är en väl etablerad arbetsform som ger möjlighet att utnyttja olika kompetenser i personalgruppen. I arbetslaget ska personalen arbeta tillsammans utifrån en helhetssyn på barns utveckling och lärande. Alla ska bidra utifrån kompetens och intresse i det gemensamma arbetet. Sammansättningen av olika kompetenser gör också att arbetslaget erbjuder goda möjligheter till ett tematiskt arbetssätt.

¹⁸ 2 a. kap 3 §

¹⁹ SKOLFS 2005:10

Förskollärare och barnskötare dominerar i arbetslagen men här kan också andra yrkesgrupper finnas representerade, som bild- och dramapedagoger eller anställda med utbildning inom miljö och teknik eller andra kompetenser. Enligt Skolverkets nationella statistik har drygt 50 procent av de anställda pedagogisk högskoleexamen medan närmare 45 procent har annan utbildning för arbete med barn, framför allt barnskötarutbildning. Endast några enstaka procent saknar helt utbildning för arbete med barn. Dessa andelar har varit förhållandevis konstanta under de senaste decennierna.

Förskollärarens ansvar

Frågan om förskolepersonalens utbildning och ansvarsområden har varit en omdiskuterad fråga under lång tid. I betänkandet *Att erövra omvärlden*²⁰ föreslogs att förskolläraren skulle ges det övergripande ansvaret för att den pedagogiska verksamheten bedrevs i enlighet med läroplansmålen. Riksdagen beslöt dock i enlighet med regeringens proposition²¹ att läroplanens riktlinjer för det målinriktade arbetet i förskolan skulle riktas till arbetslaget i stället för till förskolläraren.

Frågan om förskollärarens ansvar återkom i förskolepropositionen *Kvalitet i förskolan*²². Regeringen gjorde där bedömningen att personalens ansvar behövde preciseras och att förskollärare (lärare med lärarexamen) skulle ges det övergripande ansvaret för barnens utveckling och lärande. Det innebar ”ett ansvar för att verksamheten planeras, genomförs, utvärderas och utvecklas i förhållande till de uppställda målen i läroplanen”. Förskolans lärare skulle också ges ett övergripande ansvar för utvecklingssamtalen. Läroplanens riktlinjer innehöll i förslaget två adressater – *alla som arbetar i förskolan* och *förskollärarna*. Förslagen hänsköts till det pågående arbetet med översynen av skollagen.

Ett tydligare pedagogiskt ansvar

Ett förstärkt pedagogiskt uppdrag för förskolan ställer ökade krav på det pedagogiska innehållet. Detta kräver en förändring även av personalens ansvar. Enligt regeringsuppdraget överväger därför regeringen att föreslå att förskollärare med högskoleutbildning bör ansvara för att det pedagogiska arbetet inriktas mot målen i läroplanen.

Skolverket har valt att uttrycka detta ansvar som ett *särskilt ansvar*. Det övergripande ansvaret för den pedagogiska verksamheten åvilar förskolans chef. Enligt Skolverkets uppfattning bör förskollärarens särskilda ansvar omfatta läroplanen i sin helhet, dvs. framgå av riktlinjerna i läroplanens avsnitt 2.1–2.5 och i det nya avsnittet 2.6.

Skolverket förslag innebär att förskollärarens ansvar tydliggörs genom att förskollärarna blir en ny adressat med en egen rubrik i riktlinjerna. Riktlinjerna kommer därmed att omfatta tre adressater – *alla som arbetar i förskolan*, *förskollärarna* och *arbetslaget*.

De samråd som Skolverket haft med anledning av regeringsuppdraget har visat att det finns ett starkt stöd för att identifiera ett tydligare pedagogiskt ansvar för förskol-

²⁰ SOU197:157

²¹ Prop. 1997/98:93. *Läroplan för förskolan*

²² Prop.2004/05:11. *Kvalitet i förskolan*

lärare. Att frågan inte längre kan betraktas som kontroversiell framgår också av den överenskommelse om yrkesroller i förskolan som träffats av de båda fackliga organisationerna Kommunal och Lärarförbundet. Överenskommelsen bygger på att det är förskollärarna som har det pedagogiska ansvaret för helheten i barns utveckling och lärande och för att läroplanen följs.²³

Skolverket utgår ifrån att preciseringen av förskollärarnas ansvar inte innebär att någon mer detaljerad uppdelning av ansvarsområden på olika personalkategorier ska låsas fast. Hur arbetet med planering, genomförande, uppföljning och utvärdering samt föräldrasamarbetet ska fördelas, bestäms bäst lokalt utifrån lokala förutsättningar. Det är viktigt att såväl förskollärarnas som barnskötarens kompetenser tillvaratas i det dagliga arbetet.

Skolverket förutsätter också att förskollärarnas huvudsakliga uppgift även fortsättningsvis är att delta i arbetet med barnen. Det utökade pedagogiska ansvaret förändrar inte ansvarsfördelningen mellan förskollärare och förskolechef.

Förändringar i skollagen

Skolverket anser att ett förtydligande i läroplanen av förskollärarnas ansvar bör leda till förändringar även i skollagen. I dag finns ingen reglering av förskollärarnas ansvar i skollagen. Det bör framgå av skollagen att det krävs examen från lärarutbildning med inriktning mot förskolan för att anställas som förskollärare.

Även bestämmelser om förskolans ledning bör införas i skollagen. Rektorns eller förskolechefens övergripande ansvar för den pedagogiska verksamheten och arbetsfördelningen bör definieras. Som skäl för att ledningsansvaret inte är reglerat angavs i förarbetena till läroplanen att det är en fråga för varje kommun att besluta om.²⁴ Ett reglerat ledningsansvar är dock i dag nödvändigt för att förstärka förskolans kvalitetsarbete och öka likvärdigheten.

Skolverkets förslag

Sammanfattningsvis förslår Skolverket att

- andra stycket under rubriken *2. Mål och riktlinjer* ges följande lydelse:
Riktlinjer för personalen i förskolan anger det ansvar som vilar på alla som arbetar i förskolan, det ansvar som förskollärarna har och det ansvar som arbetslaget har för att arbetet inriktas mot målen i läroplanen.,
- nedanstående förtydligande av förskollärarnas ansvar förs in under riktlinjerna i avsnitten 2.1–2.5 och i det nya avsnittet 2.6.

²³ Kommunal och Lärarförbundet 2008-06-04. *Den nya förskolan - med kvalitet i fokus. Om yrkesroller och ansvar i förskolan*

²⁴ Prop. 1997/98:3. *Läroplan för förskolan*

2.1 Normer och värden

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att läroplanens normer och värden genomsyrar förskolans hela verksamhet.

2.2 Utveckling och lärande

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att läroplanens mål som rör utveckling och lärande genomsyrar förskolans hela verksamhet.

2.3 Barns inflytande

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att mål som rör barns inflytande genomsyrar hela förskolans verksamhet.

2.4 Förskola och hem

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- samverkan mellan förskola och hem.

2.5 Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.

2.6 Uppföljning, utvärdering och utveckling

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att verksamheten följs upp, utvärderas och utvecklas i förhållande till läroplanen i sin helhet.

6. Riktlinjer för uppföljning, utvärdering och utveckling

I regeringsuppdraget ingår att Skolverket ska föreslå riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Läroplanen innehåller för närvarande inte något avsnitt som behandlar området, men krav ställs förutom i kommunallagen i förordningen om kvalitetsredovisning²⁵. Frågorna behandlas även i Skolverkets allmänna råd för kvalitet i förskolan²⁶ samt i Skolverkets allmänna råd för kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m.²⁷

Uppföljning och utvärdering är en del i förskolans arbete med att planera, genomföra och utveckla verksamheten. De ingår i det systematiska kvalitetsarbete som är en integrerad del av vardagsarbetet. Uppföljning innebär en fortlöpande insamling och beskrivning av information medan utvärdering även innehåller en granskning och värdering i förhållande till mål eller andra kriterier.

För att betona sambandet mellan uppföljning, utvärdering och utveckling ingår även utvecklingsperspektivet i Skolverkets förslag till riktlinjer.

Kommuners och förskolors arbete med utvärderingar

Skolverkets nationella utvärdering av förskolans läroplan²⁸ visar att det pågår ett omfattande utvärderingsarbete i landet både på kommunal nivå och på förskolenivå. Ungefär en tredjedel av kommunerna utvärderar årligen förskolornas arbete i förhållande till läroplanens mål och intentioner. Oftast utvärderas aspekter som föräldrasamverkan, värdegrundsfrågor, språk och språkutveckling samt barn i behov av särskilt stöd, det vill säga samma områden som prioriteras i kommunala styrdokument och i kompetensutveckling.

På förskolenivå utvärderar personalen ofta sitt arbete veckovis i samband med planeringar. Varje termin görs i regel en större utvärdering som grund för kvalitetsredovisningen. Utvärderingar av handlingsplaner, förbättringsområden samt olika projekt- och temaarbeten är exempel på utvärderingar som initierats lokalt.

Enligt Skolverket tyder resultaten på att förskolornas arbete med utvärderingar har utvecklats i förskolorna. Olika utvärderingsmodeller används parallellt för att ge en nyanserad bild av verksamheten. Ofta står barns intresse och engagemang i fokus och barns utveckling behandlas i ett sammanhang där barngruppen, miljön och personalens förhållningssätt tillmäts betydelse.

Samtidigt visar resultaten att barns utveckling och lärande allt oftare kartläggs, dokumenteras och bedöms i förhållande till föreställningar om vad barn ska klara i olika åldrar på ett sätt som strider mot läroplanens intentioner.

²⁵ Förordning (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m.

²⁶ SKOLFS 2005:10

²⁷ SKOLFS 2006:18

²⁸ Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

Verksamheten i fokus

I utvärderingar ska förskolans verksamhet stå i fokus. Målen i läroplanen anger inriktningen på förskolans arbete och uttrycker en önskad kvalitetsutveckling i förskolan. För att planera och genomföra en verksamhet i enlighet med läroplanen måste personalen ha god kännedom om varje barn och dess utveckling, lärande, förutsättningar och behov.

Läroplanen innehåller dock inga mål för vad barnen ska ha uppnått vid olika tidpunkter eller i olika åldrar. Eftersom målen inte anger nivåer för barnens prestationer ska inte det enskilda barnets resultat eller prestationer utvärderas. I förskolan ska barnen få utvecklas utifrån sina egna förutsättningar och i sin egen takt.

Enligt regeringsuppdraget ska denna inriktning kvarstå. Det betyder att det är förskolans organisering, innehåll och genomförande som ska fokuseras i uppföljningar och utvärderingar. Det övergripande syftet med uppföljningar och utvärderingar är att de ska bidra till att verksamheten utvecklas så att alla barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande.

Barnets perspektiv

Barns utforskande och lust att lära ska utmanas och stimuleras i förskolan. För att detta ska vara möjligt måste den pedagogiska verksamheten knyta an till barnens tidigare erfarenheter, förutsättningar och intressen. Personalen måste därför sträva efter att förstå barnens perspektiv och sätt att tänka och förstå.

Utvärderingarna ska bland annat behandla i vilken utsträckning verksamheten utgår från barnens erfarenheter, förutsättningar och intressen och i vilka situationer och sammanhang som barnet visar gensvar, engagemang och motivation för det som förskolan erbjuder. Eftersom barnets positiva gensvar är en förutsättning för utveckling och lärande är sådana kunskaper centrala för att verksamheten ska kunna utvecklas.

Detta gäller såväl innehåll som arbetssätt och arbetsformer. Förskolans verksamhet ska vara flexibel och ha en ständig beredskap att förändras utifrån mångfalden i barns sätt att tänka och förstå.

Läroplanen – en helhet

Förskolans verksamhet ska utvärderas i relation till hela läroplanen, det vill säga till dess värdegrund och uppdrag, mål och riktlinjer. Här ingår till exempel samspelet mellan omsorg, lek och lärande, vilket utrymme som finns för barns egna initiativ, om barnen erbjuds en väl avvägd dagsrytm, personalens förhållningssätt och förmåga att möta varje barn och utmana dem i deras utveckling och lärande.

En viktig utgångspunkt vid utvärderingen av läroplansmålen är sambanden mellan olika mål. Målen samverkar, förstärker och förutsätter varandra. De ska integreras i förskolans vardag och tillsammans bilda en helhet som ska vara rolig, trygg och läro-

rik för alla barn som deltar. Enskilda mål eller målområden kan därför inte utvärderas isolerat utan måste utvärderas i ett pedagogiskt sammanhang.

Ramar och förutsättningar

Läroplanen bygger på att barns utveckling och lärande sker i samspel med omgivningen. I utvärderingar är det därför viktigt att uppmärksamma vilka förutsättningar verksamheten erbjuder och hur de påverkar hur barnen fungerar i ett socialt och pedagogiskt sammanhang.

Den pedagogiska verksamheten påverkas av en rad faktorer som personalen har begränsad möjlighet att påverka. Det gäller till exempel gruppstorlekar, personalitet, personalens kompetens, kontinuitet i relationer mellan barn och personal samt lokaler och utemiljöns beskaffenhet. Även barnens närvarotider kan räknas hit.

Dessa faktorer anger de yttre ramar och förutsättningar som verksamheten ska bedrivas inom. Det rör sig om faktorer som i hög grad påverkar den pedagogiska verksamheten och som har betydelse för kvaliteten. Det är därför viktigt att de ingår i utvärderingarna. Utvärderingar ska således göras av hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner i förhållande till givna ramar och förutsättningar.

Vem ska utvärdera?

I utvärdering och uppföljning ska olika intressenter involveras – förskolans personal, barn och föräldrar. Detta är en demokratifråga men det är också väsentligt för att utvärderingen ska bli så bred och nyanserad som möjligt och därigenom kunna bidra till en utveckling av verksamhetens innehåll och utformning.

Förskollärarna har ett särskilt ansvar för att läroplanens mål och intentioner genomsyrar verksamheten. Förskollärarna har också ett särskilt ansvar för att verksamheten följs upp, utvärderas och utvecklas. Avsikten är dock inte att förskollärarna ensamma ska genomföra utvärderingarna. Tvärtom är det viktigt att hela arbetslaget medverkar och bidrar med sina erfarenheter och kunskaper.

Barnen involveras i utvärderingarna genom samtal i vardagen då de kan ge sin uppfattning om förskolans innehåll och arbetssätt. Det är också viktigt att personalen använder olika former för att dokumentera och få syn på i vilka sammanhang som barn visar glädje, intresse, engagemang och motivation. Det är ett mer indirekt sätt att involvera barnen.

Även föräldrarna ska ges möjlighet att medverka i utvärderingarna. Förskolans arbete med barnen ska enligt läroplanen ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen och föräldrarna ska ha möjlighet att påverka verksamheten.

Olika metoder

Förskolan kan använda olika metoder för dokumentation och utvärdering för att på olika sätt visa hur man skapar förutsättningar för varje barns utveckling och lärande. Metoderna ska vara relaterade till förskolans mål och intentioner och bidra till att arbetet utvecklas i den riktning som läroplanen anger.

Pedagogisk dokumentation nämns i regeringsuppdraget som exempel på en metod som kan synliggöra processerna i förskolans verksamhet och bli ett viktigt underlag vid bedömningen av verksamheten. Pedagogisk dokumentation innebär att olika händelser och lärprocesser dokumenteras och sedan används som utgångspunkt för samtal i personalgruppen om den pedagogiska verksamheten. Metoden kan ses som ett kollektivt utvärderingsinstrument och skiljer sig därmed från individuella utvecklingsplaner och andra typer av dokumentation som rör enskilda individer.

Det är viktigt att förskolan fortlöpande kritiskt granskar både hur utvärderingarna i sig och de metoder man använder påverkar förskolans arbete och innehåll. Utvärderingar har ofta en styrande effekt. Det som utvärderas tenderar att få stort utrymme i verksamheten medan andra områden blir mer undanskymda. I förskolan kan detta leda till att helheten åsidosätts på ett sätt som inte är förenligt med läroplanen. Ibland kan också de metoder man använder tendera att ersätta de mål som finns för verksamheten.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår att förtydligandet av förskolans ansvar för uppföljning, utvärdering och utveckling ska utgöra ett nytt eget avsnitt i läroplanen, avsnitt 2.6, med följande lydelse:

2.6 Uppföljning, utvärdering och utveckling

Förskolans mål anger inriktningen på förskolans arbete och uttrycker en önskad kvalitetsutveckling av det pedagogiska arbetet. Därför ska verksamhetens organisering, innehåll och genomförande fokuseras i uppföljningar och utvärderingar. Det övergripande syftet är att bidra till att verksamheten utvecklas i förhållande till läroplanens mål och intentioner..

Förskolans verksamhet ska utvärderas i förhållande till läroplanen i sin helhet. En viktig utgångspunkt är att det finns starka samband mellan olika mål. Målen förstärker och förutsätter varandra och bildar tillsammans en helhet. De ska inte utvärderas isolerat utan i ett pedagogiskt sammanhang.

I utvärderingar är barnens perspektiv centralt. Utvärderingarna ska bland annat behandla i vilken utsträckning verksamheten utgår från barnens erfarenheter, förutsättningar och intressen och i vilka sammanhang som barnet visar gensvar, engagemang och motivation. Sådana kunskaper är nödvändiga i arbetet med att utveckla verksamheten.

Läroplanen bygger på att barns utveckling och lärande sker i samspel med omgivningen. Den pedagogiska verksamheten påverkas av yttre ramar och förutsättningar som personalen har begränsad möjlighet att påverka. Utvärderingar ska göras av hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner i förhållande till givna ramar och förutsättningar.

Olika intressenter ska involveras i utvärderingen – förskolans personal, barn och föräldrar. Detta är en demokratifråga men också viktigt för att utvärderingen ska bli så bred och nyanserad som möjligt.

För att få en bred och nyanserad bild kan olika metoder för utvärdering användas. Ett sätt att följa arbetet i förskolan är att dokumentera verksamheten. Dokumentationen kan ingå

som en del i utvärderingen och ligga till grund för gemensam reflektion i personalgruppen.

I utvärderingen ska ingå en kritisk granskning av både hur utvärderingarna i sig och de metoder man använder påverkar förskolans innehåll och utformning.

Riktlinjer

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att verksamheten följs upp, utvärderas och utvecklas i förhållande till läroplanen i sin helhet.

Arbetslaget ska

- följa upp och regelbundet utvärdera hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner och i förhållande till givna förutsättningar,
- följa upp och utvärdera i vilken utsträckning verksamheten utgår från barns erfarenheter, förutsättningar och intressen,
- följa upp och utvärdera i vilka sammanhang och situationer som barnet visar gensvar, engagemang och motivation,
- följa upp och utvärdera hur arbetet med olika mål och målområden integreras i den vardagliga praktiken,
- följa upp och utvärdera sitt förhållningssätt till barn och föräldrar,
- använda olika former av dokumentation och utvärdering som på olika sätt bidrar till att ge en nyanserad bild av verksamheten,
- involvera barn och föräldrar i utvärderingar för att ge en bred och nyanserad bild,
- kritiskt granska hur utvärderingarna i sig och de metoder man använder påverkar verksamheten och
- bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete där utvärderingar används som ett led i att utveckla det pedagogiska arbetet.

7. Förslag till implementeringsinsatser, fortbildning och kompetensutveckling

7.1 Implementeringsinsatser

Förändringarna i läroplanen innebär delvis nya uppgifter och ansvarsområden för personalen. I stora delar kommer läroplanstexten att kännas igen medan andra delar kommer att vara förändrade. De förändringar som är aktuella rör vitala delar av förskolans pedagogiska innehåll och medför behov av informationsinsatser riktade till all personal i förskolan.

Insatser för att göra läroplansförändringarna kända kommer att bli viktiga, liksom möjligheter för förskolans personal att gemensamt formulera och diskutera förskolans förstärkta och delvis nya uppdrag. Skolverket ser implementeringsinsatser som centrala för att läroplanen även i fortsättningen ska kunna fylla sin uppgift som ett levande styrdokument för förskolans verksamhet.

Förändringarna kommer att medföra ett behov av informationsinsatser riktade både till förskollärare och till all personal i förskolan. Informations- och implementeringsinsatser kommer också att behöva riktas till förskolechefer/rektorer och förvaltningsnivån. Dessa grupper är viktiga målgrupper framför allt när det gäller det nya avsnittet om uppföljning och utvärdering. Skolverkets nationella utvärdering av förskolan visar att beslut om utvärderingar ofta fattas på central nivå och att de i hög grad är styrande för hur verksamheten i förskolorna utformas.²⁹ Det är därför viktigt att såväl politiker som förvaltning och förskolans ledning har aktuell kunskap om måldokumentet.

Det kommer också att behövas stödmaterial som utvecklar kunskapen om barns utveckling och lärande med inriktning på språk, matematik, naturvetenskap och teknik och om hur barns allsidiga utveckling och lärande kan utmanas och stimuleras i förskolan. Även kommentarmaterial kan bli aktuellt. Vidare kommer Skolverkets allmänna råd för kvalitet i förskolan att behöva revideras

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår att implementeringsinsatserna sker i tre steg – information, implementering och stöd i arbetet.

Det första steget omfattar informationskonferenser riktade till huvudmän och förskolechefer om vad läroplansförändringarna innebär och hur implementeringen kommer att gå till på central och lokal nivå.

I det andra steget anordnas konferenser riktade till personer som huvudmännen utsett som ansvariga för implementeringen på verksamhetsnivå.

²⁹ Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

I ett tredje steg tar Skolverket fram olika former av stödmaterial som kan användas för studier och diskussion på varje arbetsplats. Det handlar om såväl tryckt som webbaserat material.

Informations- och implementeringsinsatserna bör ske i anslutning till att förändringarna träder i kraft och äga rum under en tvåårsperiod. Skolverket uppskattar den totala kostnaden för de insatser som beskrivs ovan till mellan 8 och 10 mkr. Den lägre summan innebär färre deltagare i de konferenser som riktas till implementeringsansvariga i kommunerna, det vill säga i steg två. I beräkningar av resursbehovet har antaganden gjorts bland annat om hur resurser fördelas till kommunala respektive enskilda huvudmän.

7.2 Behovet av fortbildning och kompetensutveckling

Det förstärkta pedagogiska uppdraget kommer att ställa ökade krav på förskolepersonalens kompetens. Det kommer att krävas kompetenshöjande insatser riktade till såväl förskollärare som barnskötare både gemensamt i arbetslaget och individuellt. Skolverket ser satsningar på fortbildning och kompetensutveckling som avgörande för att den ambitionshöjning som läroplansförändringarna innebär ska kunna uppnås.

I Skolverkets nationella utvärdering av förskolans läroplan³⁰ finns uppgifter om den kompetensutveckling som för närvarande sker i kommunerna. Den visar att barns språkutveckling är det område som prioriterats i särklass högst när det gäller fortbildningsinsatser riktade till förskolans personal. Tre fjärdedelar av kommunerna anger att detta varit ett prioriterat kompetensutvecklingsområde under den senaste femårsperioden. Att insatserna rört naturvetenskap och matematik eller barns lek och skapande är betydligt ovanligare.

Fortbildning inom ramen för förskolelyftet

Regeringen har beslutat att genom en särskild fortbildningssatsning - förskolelyftet - förbättra förskolepersonalens kompetens.³¹ Fortbildningen ska ha tyngdpunkt på arbetet med barns språkliga och matematiska utveckling samt på uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Berörda är förskollärare och personal med pedagogiskt ledningsansvar samt barnskötare och personal med motsvarande arbetsuppgifter. Cirka 13 500 personer planeras delta under åren 2009–2011.

Fortbildningsinsatserna startar under hösten 2009, det vill säga innan beslutet om förändringar i förskolans läroplan är fattat. När beslut tagits kommer förändringarna att snabbt kunna integreras i förskolelyftets satsningar och därmed möjliggöra en snabb utveckling av den pedagogiska verksamheten.

³⁰ Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

³¹ Regeringsuppdrag till Statens Skolverk att svara för fortbildning av personal i förskolan, U2009/2216/S

Förskolelyftet kan emellertid inte fylla hela det fortbildningsbehov som uppkommer på grund av förändringarna i läroplanen. Skolverket anser att ytterligare insatser kommer att bli nödvändiga.

Fortbildningsinsatser för förskollärare

Förskollärare får genom förtydliganden i läroplanen ett ökat ansvar för att det pedagogiska arbetet riktas mot målen. Förskoledidaktik och ämnesdidaktik utifrån läroplanens hela uppdrag, intentioner och mål bör ingå i en satsning på att höja kompetensen hos förskollärare. De förskolepedagogiska principerna utgör ramen för förskolans verksamhet och ska utgöra grunden för inriktningen av utbildningsinsatserna.

Särskild uppmärksamhet ska ges åt frågor som rör de prioriterade områdena språk, matematik, naturvetenskap och teknik samt dessutom barns allsidiga utveckling, lek och skapande. Samtliga dessa områden, utom språk, prioriteras i dag lågt när det gäller kommunernas satsningar på fortbildning.³²

Inte minst bör satsningar göras på fortbildningar i naturvetenskap och teknik. En förklaring till att dessa områden inte får så stort utrymme i dagens förskola kan vara att personalen inte har tillräcklig kunskap om vad naturvetenskap och teknik för små barn kan vara, samtidigt som intresset för området är lågt.³³ Detta gäller även matematik där många förskollärare uppger sig sakna kunskaper.³⁴

Förskollärare bör även erbjudas fortbildningsinsatser som rör det förstärkta pedagogiska ansvaret. Den roll förskollärare ges innebär att utmana, driva och förtydliga läroplanens uppdrag i samverkan med arbetslaget.

Uppföljning och utvärdering bör vidare vara ett väsentligt innehåll i fortbildningen riktad till förskollärare. Systematiskt kvalitetsarbete ska vara en integrerad del av vardagsarbetet för att utveckla verksamheten. Förskollärare, liksom personal med ledningsansvar, behöver kunskap om hur verksamheten kan planeras, följas upp, utvärderas, analyseras och utvecklas i förhållande till de nationella målen.

Fortbildningsinsatser för arbetslaget

Förändringen i läroplanen berör inte bara förskollärarna. Fortbildning och kompetensutveckling riktad till hela arbetslaget kommer att krävas för att förstärka det pedagogiska innehållet. Även här ska de prioriterade områdena språk, matematik, naturvetenskap och teknik vara i fokus liksom barns allsidiga utveckling, lek och skapande samt de förskolepedagogiska principer som läroplanen bygger på. Det är viktigt att arbetslaget gemensamt kan ta ansvar för de ämnesdidaktiska frågeställningarna i läroplanen i förhållande till barns idéer och teorier.

³² Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen*. Rapport 318

³³ Se t.ex. Andersson, B., Bach, F., Bach, B., Hagman, M., Svensson, M., Vedin, L-G & Zetterqvist, A. (2005). *Nothytet. Kunskapsbygge för bättre undervisning i naturvetenskap och teknik*. IPD-rapport nr 26. Göteborgs Universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik

³⁴ Skolverket (2003) *Lusten att lära - med fokus på matematik*. Nationella kvalitetsgranskningar 2001-2002, rapport nr 221

Skolverkets bedömning

Sammanfattningsvis anser Skolverket att det krävs en bred satsning på kompetenshöjande insatser för att den ambitionshöjning som läroplansförändringarna syftar till ska kunna realiseras.

Det krävs en satsning på fördjupning av förskollärarnas kunskaper i förskolans didaktik samt ämneskunskaper inom de prioriterade områdena språk, matematik, naturvetenskap och teknik. Kompetensutvecklingen bör således fördjupa såväl den helhetssyn på barns utveckling och lärande som läroplanen genomsyras av som ämnesdidaktisk kunskap i matematik, språk, naturvetenskap och teknik. Inte minst viktiga är kompetenshöjande insatser när det gäller matematik, naturvetenskap och teknik, det vill säga inom områden som i dag är eftersatta i förskolan.

Också insatser för att förstärka förskollärares och övrig förskolepersonals teoretiska och didaktiska kompetens när det gäller barns lek och skapande kommer att vara nödvändiga liksom att utveckla kunskapen om uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet.

Universitet och högskolor bör ges i uppdrag att utforma och erbjuda kurser inom de prioriterade områdena.

Bilaga 1. Jämförelse mellan läroplanens nuvarande mål och riktlinjer i avsnittet *Utveckling och lärande* och Skolverkets förslag

Nedan jämförs nuvarande mål och riktlinjer i läroplanens avsnitt 2.2 *Utveckling och lärande* med Skolverkets förslag.

1. MÅL

Läroplanens nuvarande mål

Förskolan skall sträva efter att varje barn

- utvecklar sin identitet och känner trygghet i den,
- utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära,
- utvecklar självständighet och tillit till sin egen förmåga,
- känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer,
- utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar,
- utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler,
- utvecklar sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning samt förståelse för vikten av att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande,
- tillägnar sig och nyanserar innebörden i begrepp, ser samband och upptäcker nya sätt att förstå sin omvärld,
- utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar,
- utvecklar sitt ord- och begreppsförråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktioner,
- utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama,
- utvecklar sin förmåga att bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika material och tekniker,
- utvecklar sin förmåga att upptäcka och använda matematik i meningsfulla sammanhang,
- utvecklar sin förståelse för grundläggande egenskaper i begreppen tal, mätning och form samt sin förmåga att orientera sig i tid och rum

- utvecklar förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen, liksom sitt kunnande om växter och djur och
- som har ett annat modersmål än svenska utvecklar sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Skolverkets förslag till mål

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

Helhet och allsidighet

- utvecklas rikt och allsidigt utifrån sina förutsättningar,
- utveckla sin identitet och känna trygghet i den,
- utveckla sin nyfikenhet och sin lust att leka och lära,
- utveckla självständighet och tillit till sin egen förmåga,
- utveckla sin förmåga att fungera i grupp, hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler,
- känna delaktighet i sin egen kultur och utveckla känsla och respekt för andra kulturer,
- utveckla sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning,
- uppleva sambandet mellan ett hälsosamt liv och välbefinnande,

Lek

- utveckla och fördjupa sin lek,
- använda sin fantasi och sin förmåga att låtsas,
- utveckla sin förståelse för och själva tillämpa och skapa regler i lekar,
- röra sig fritt och allsidigt och använda sin kropp och sina sinnen i lek,

Skapande

- utveckla sin skapande förmåga,
- uttrycka upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som lek, bild och form, rörelse, sång, rytmik, musik, dans och drama,

Matematik

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska matematik i vardagen,
- bearbeta sin förståelse av matematiska begrepp och samband i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,

- upptäcka och utforska likheter och olikheter, helhet och delar, former och mönster,
- utveckla sin förmåga att orientera sig i tid och rum,

Naturvetenskap och teknik

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska naturvetenskap och teknik i vardagen,
- bearbeta sin förståelse av naturvetenskap och teknik i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika material, redskap och verktyg,
- utveckla en förståelse för naturens olika kretslopp och hur människans livsstil, natur och samhälle är relaterade till varandra.

Språk och kommunikation

- samtala och berätta i samspel med andra barn och vuxna,
- bearbeta sitt språk och sin kommunikativa förmåga i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- enskilt och i grupp delta i utvidgade och fördjupade bok- och bildsamtal i samband med högläsning,
- använda ett rikt och varierat utbud av material och metoder med anknytning till språk och kommunikation och få utforska detta på sitt eget sätt.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn som har ett annat modersmål än svenska eller ett minoritetsspråk rika tillfällen att

- utveckla sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål eller minoritetsspråk.

2. RIKTLINJER

Nedan jämförs läroplanens nuvarande riktlinjer för personalens ansvar med Skolverkets förslag. Jämförelsen görs för avsnitt 2.2 *Utveckling och lärande*.

Därutöver har riktlinjer för förskolläraarnas ansvar preciserats i avsnitten 2.1 *Normer och värden*, 2.3 *Barns inflytande*, 2.4 *Förskola och hem* samt 2.5 *Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet* samt för förskolläraarnas och arbetslagets ansvar i det nya avsnitt 2.6 *Uppföljning, utvärdering och utveckling*. Dessa förändringar framgår av avsnitt 5 och 6 i rapporten.

Läroplanens nuvarande riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan skall

- samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling.

Arbetslaget skall

- ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen
 - utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda hela sin förmåga,
 - upplever att det är roligt och meningsfullt att lära sig nya saker,
 - ställs inför nya utmaningar som stimulerar lusten att erövra nya färdigheter, erfarenheter och kunskaper,
 - får stöd och stimulans i sin sociala utveckling,
 - ges goda förutsättningar att bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygga i gruppen,
 - får stöd och stimulans i sin språk- och kommunikationsutveckling,
 - får stöd och stimulans i sin motoriska utveckling och
 - erbjuds en god omsorg med en väl avvägd dagsrytm.
- ta vara på barns vetgirighet, vilja och lust att lära samt stärka barns tillit till den egna förmågan,
- ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag,
- stimulera barns nyfikenhet och begynnande förståelse av skriftspråk och matematik,
- ge barn möjlighet att förstå hur egna handlingar kan påverka miljön och
- ge barn möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet.

Skolverkets förslag till riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan ska

- samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling.

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att läroplanens mål som rör utveckling och lärande genomsyrar förskolans hela verksamhet.

Arbetslaget ska

- ansvara för att verksamheten genomsyras av en helhetssyn på barn,
- erbjuda en varierad verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet,

- ansvara för att olika mål och målområden integreras i förskolans vardag så att de tillsammans bildar en helhet som barnen upplever som rolig, trygg och lärorik,
- ansvara för att det finns en balans mellan olika aktiviteter såväl över dagen som över en längre tid,
- bemöta barnen så att de får en positiv bild av sig själva som lärande och skapande individer,
- ansvara för att leken ges tid och rum,
- vara engagerade i och visa intresse för barnens lek,
- ansvara för att material och idéer tillförs barns lek i syfte att utveckla leken,
- erbjuda en miljö och en verksamhet som utvecklar och inspirerar barns skapande,
- synliggöra matematik, naturvetenskap och teknik som en del av barns vardag,
- positivt bemöta och utmana barns nyfikenhet på och intresse för matematik, naturvetenskap och teknik,
- erbjuda en varierad verksamhet som på många olika sätt utmanar barns förståelse av matematik, naturvetenskap och teknik,
- ansvara för att barnen får erfarenhet av natur- och miljövård i praktiken,
- utforma sitt arbete och lokaler och miljö så att barnen inte begränsas i sina aktiviteter på grund av sitt kön,
- ge barnen möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet.
- aktivt lyssna på och utvidga dialogen med varje barn,
- ansvara för att högläsning och bildläsning ges tid och rum,
- positivt bemöta och utmana barns egna handlingar kring språk-, läs-, rit- och skrivaktiviteter och
- skapa rika skrift- och textmiljöer som på olika sätt utmanar barns språkliga och kommunikativa förmåga.

Bilaga 2. Skolverkets förslag till läroplanstext i sin helhet

Läroplan för förskolan

Innehåll

1. Förskolans värdegrund och uppdrag
2. Mål och riktlinjer
 - 2.1 Normer och värden
 - 2.2 Utveckling och lärande
 - 2.3 Barns inflytande
 - 2.4 Förskola och hem
 - 2.5 Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet
 - 2.6 Uppföljning, utvärdering och utveckling

1. Förskolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

Förskolan vilar på demokratins grund. Därför ska dess verksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom förskolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö.

En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan ska hålla levande i arbetet med barnen.

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som ska präglade verksamheten. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten. Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.

Att hävda grundläggande värden kräver att värderingar tydliggörs i den dagliga verksamheten. Verksamheten ska bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt ska delta i samhällslivet.

Förståelse och medmänsklighet

Förskolan ska ta till vara och utveckla barnens förmåga till ansvars känsla och social handlingsberedskap, så att solidaritet och tolerans tidigt grundläggs.

Förskolan ska uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation. Verksamheten ska präglas av omsorg om individens välbefinnande och utveckling. Inget barn ska i förskolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning hos någon anhörig eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Verksamheten ska syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnads sätt. Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra ska stödjas.

Den växande rörligheten över nationsgränserna skapar en kulturell mångfald i förskolan, som ger barnen möjligheter att grundlägga respekt och aktning för varje människa oavsett bakgrund.

Saklighet och allsidighet

Förskolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Varje barn ska ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna. Delaktighet och tilltro till den egna förmågan ska på så vis grundläggas och växa. Alla föräldrar ska med samma förtroende kunna lämna sina barn till förskolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.

Alla som verkar i förskolan ska hävda de grundläggande värden som anges i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dessa värden. Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Förskolan ska, varhelst den anordnas, arbeta för att nå de mål som ställts upp för den pedagogiska verksamheten. Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande ska prägla arbetet i förskolan. Hänsyn ska tas till barnens olika förutsättningar och behov. Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika.

Förskolans uppdrag

Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan ska erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. I samarbete med hemmen ska barnens utveckling till ansvars-kännande människor och samhälls-medlemmar främjas.

Förskolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran, utveckling och växande. Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar.

Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspe-la med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen.

Förskolan ska ta hänsyn till att barn lever i olika livsmiljöer och att barn med de egna erfarenheterna som grund söker förstå och skapa sammanhang och mening. De vuxna ska ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende. Barnens nyfikenhet, företagsamhet och intressen ska uppmuntras och deras vilja och lust att lära ska stimuleras. I förskolans uppdrag ingår att såväl utveckla barns förmågor och barns eget kulturskapande som att överföra ett kulturarv – värden, traditioner och historia, språk och kunskaper – från en generation till nästa.

Det svenska samhällets internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald. Förskolan är en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga och förbereda barnen för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle. Medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet.

Förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den ska inspirera barnen att utforska omvärlden. I förskolan ska barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen.

Förmåga att kunna kommunicera, söka ny kunskap och kunna samarbeta är nödvändig i ett samhälle präglad av ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Förskolan ska lägga grunden till att barnen på sikt kan tillägna sig de kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver.

Barnen ska få möjligheter att utveckla sin förmåga att iaktta och reflektera. Förskolan ska vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ

och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. Barnet ska också ha möjlighet att enskilt fördjupa sig i en fråga och söka svar och lösningar.

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande ska prägla verksamheten i förskolan. I leken och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter.

Förskolan ska främja lärande, vilket förutsätter en aktiv diskussion i arbetslaget om innebörden i begreppen kunskap och lärande.

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra. Verksamheten ska utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper. Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera. Med ett temainriktat arbetssätt kan barnens lärande bli mångsidigt och sammanhängande.

Lärandet ska baseras såväl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. Barngruppen ska ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande. Förskolan ska ge barnen stöd i att utveckla en positiv uppfattning om sig själva som lärande och skapande individer. De ska få hjälp att känna tilltro till sin egen förmåga att tänka själva, att handla, röra sig och att lära sig dvs. bilda sig utifrån olika aspekter såsom intellektuella, språkliga, etiska, praktiska, sinnliga och estetiska.

Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter. Detta förhållningssätt förutsätter att olika språk- och kunskapsformer och olika sätt att lära balanseras och bildar en helhet.

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Barn med utländsk bakgrund som utvecklar sitt modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och även utveckla kunskaper inom andra områden. Förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Att skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse liksom med hjälp av tal- och skriftspråk utgör både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande. Detta inbegriper också att forma, konstruera och nyttja material och teknik. Multi-media och informationsteknik kan i förskolan användas såväl i skapande processer som i tillämpning.

Förskolan ska lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor. Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska prägla förskolans verksamhet. Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid.

Förskolan ska erbjuda barnen en i förhållande till deras ålder och vistelsetid väl avvägd dagsrytm och miljö. Såväl omvårdnad och omsorg som vila och andra aktiviteter ska vägas samman på ett balanserat sätt.

Barnen ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö.

2. Mål och riktlinjer

Målen anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den önskade kvalitetsutvecklingen i förskolan. Målen samverkar, förstärker och förutsätter varandra och bildar tillsammans en helhet.

Riktlinjer för personalen i förskolan anger det ansvar som vilar på alla som arbetar i förskolan, det ansvar som förskollärarna har och det ansvar som arbetslaget har för att arbetet inriktas mot målen i läroplanen.

2.1 NORMER OCH VÄRDEN

Förskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem.

Mål

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- utveckla öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar,
- utveckla förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra,
- utveckla sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen,
- utveckla förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och

- utveckla respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö.

Riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan ska

- visa respekt för individen och medverka till att det skapas ett demokratiskt klimat i förskolan, där samhörighet och ansvar kan utvecklas och där barnen får möjlighet att visa solidaritet och
- stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra.

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att läroplanens normer och värden genomsyrar förskolans hela verksamhet.

Arbetslaget ska

- ansvara för att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde,
- ansvara för att förskolan tillämpar ett demokratiskt arbetssätt där barnen aktivt deltar,
- lyfta fram och problematisera etiska dilemman och livsfrågor,
- göra barnen uppmärksamma på att människor kan ha olika attityder och värderingar som styr deras synpunkter och handlande,
- ansvara för att det utvecklas normer för arbetet och samvaron i den egna barngruppen och
- samarbeta med hemmen när det gäller barnens fostran och med föräldrarna diskutera regler och förhållningssätt i förskolan.

2.2 UTVECKLING OCH LÄRANDE

Förskolans verksamhet ska präglas av en pedagogik, där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. Den pedagogiska verksamheten ska genomföras så att den stimulerar och utmanar barnets utveckling och lärande. Miljön ska vara öppen, innehållsrik och inbjudande. Verksamheten ska främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta till vara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter.

Verksamheten ska bidra till att barnen utvecklar en förståelse för sig själva och sin omvärld. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra grunden för den pedagogiska verksamheten. Den ska utgå ifrån barnens erfarenheter, intressen behov och åsikter. Flödet av barnens tankar och idéer ska tas till vara för att skapa mångfald i lärandet.

Mål

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

Helhet och allsidighet

- utvecklas rikt och allsidigt utifrån sina förutsättningar,
- utveckla sin identitet och känna trygghet i den,
- utveckla sin nyfikenhet och sin lust att leka och lära,
- utveckla självständighet och tillit till sin egen förmåga,
- utveckla sin förmåga att fungera i grupp, hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler,
- känna delaktighet i sin egen kultur och utveckla känsla och respekt för andra kulturer,
- utveckla sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsutfattning,
- uppleva sambandet mellan ett hälsosamt liv och välbefinnande,

Lek

- utveckla och fördjupa sin lek,
- använda sin fantasi och sin förmåga att låtsas,
- utveckla sin förståelse för och själva tillämpa och skapa regler i lekar,
- röra sig fritt och allsidigt och använda sin kropp och sina sinnen i lek,

Skapande

- utveckla sin skapande förmåga,
- uttrycka upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som lek, bild och form, rörelse, sång, rytmik, musik, dans och drama,

Matematik

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska matematik i vardagen,
- bearbeta sin förståelse av matematiska begrepp och samband i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- upptäcka och utforska likheter och olikheter, helhet och delar, former och mönster,
- utveckla sin förmåga att orientera sig i tid och rum,

Naturvetenskap och teknik

- i samspel med andra barn och vuxna upptäcka och utforska naturvetenskap och teknik i vardagen,

- bearbeta sin förståelse av naturvetenskap och teknik i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika material, redskap och verktyg,
- utveckla en förståelse för naturens olika kretslopp och hur människans livsstil, natur och samhälle är relaterade till varandra,

Språk och kommunikation

- samtala och berätta i samspel med andra barn och vuxna,
- bearbeta sitt språk och sin kommunikativa förmåga i samspel med andra barn och vuxna och med hjälp av olika uttrycksformer,
- enskilt och i grupp delta i utvidgade och fördjupade bok- och bildsamtal i samband med högläsning och
- använda ett rikt och varierat utbud av material och metoder med anknytning till språk och kommunikation och få utforska detta på sitt eget sätt.

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn som har ett annat modersmål än svenska eller har ett nationellt minoritetsspråk rika tillfällen att

- utveckla sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål eller nationella minoritetsspråk.

Riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan ska

- samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver stöd i sin utveckling.

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att läroplanens mål som rör utveckling och lärande genomsyrar förskolans hela verksamhet.

Arbetslaget ska

- ansvara för att verksamheten genomsyras av en helhetssyn på barn,
- erbjuda en varierad verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet,
- ansvara för att olika mål och målområden integreras i förskolans vardag så att de tillsammans bildar en helhet som barnen upplever som rolig, trygg och lärorik,
- ansvara för att det finns en balans mellan olika aktiviteter såväl över dagen som över en längre tid,
- bemöta barnen så att de får en positiv bild av sig själva som lärande och skapande individer,

- ansvara för att leken ges tid och rum,
- vara engagerade i och visa intresse för barnens lek,
- ansvara för att material och idéer tillförs barns lek i syfte att utveckla leken,
- erbjuda en miljö och en verksamhet som utvecklar och inspirerar barns skapande,
- synliggöra matematik, naturvetenskap och teknik som en del av barns vardag,
- positivt bemöta och utmana barns nyfikenhet på och intresse för matematik, naturvetenskap och teknik,
- erbjuda en varierad verksamhet som på många olika sätt utmanar barns förståelse för matematik, naturvetenskap och teknik,
- ansvara för att barnen får erfarenhet av natur- och miljövård i praktiken,
- utforma sitt arbete och lokaler och miljö så att barnen inte begränsas i sina aktiviteter på grund av sitt kön,
- ge barnen möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet,
- aktivt lyssna på och utvidga dialogen med varje barn,
- ansvara för att högläsning och bildläsning ges tid och rum,
- positivt bemöta och utmana barns egna handlingar kring språk-, läs-, rit- och skrivaktiviteter och
- skapa rika skrift- och textmiljöer som på olika sätt utmanar barns språkliga och kommunikativa förmåga.

2.3 BARNES INFLYTANDE

I förskolan läggs grunden för att barnen ska förstå vad demokrati är. Barnens sociala utveckling förutsätter att de allt efter förmåga får ta ansvar för sina egna handlingar och för miljön i förskolan. De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten.

Mål

Förskolan ska främja barns utveckling och lärande genom att ge varje barn rika tillfällen att

- utveckla sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation,
- utveckla sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans miljö och
- utveckla sin förmåga att förstå och att handla efter demokratiska principer genom att få delta i olika former av samarbete och beslutsfattande.

Riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan ska

- verka för att det enskilda barnet utvecklar förmåga och vilja att ta ansvar och utöva inflytande i förskolan och
- verka för att varje barns uppfattningar och åsikter respekteras.

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att mål som rör barns inflytande genomsyrar hela förskolans verksamhet.

Arbetslaget ska

- ta till vara varje barns förmåga och vilja att ta ett allt större ansvar för sig själv och för samvaron i barngruppen,
- se till att alla barn får möjlighet att efter ökande förmåga påverka verksamhetens innehåll och arbetssätt och delta i utvärderingen av verksamheten,
- verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i verksamheten och
- förbereda barnen för delaktighet och ansvar och för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle.

2.4 FÖRSKOLA OCH HEM

Vårdnadshavare har ansvaret för sina barns fostran och utveckling. Förskolan ska komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt. Förskolans arbete med barnen ska därför ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen. Föräldrarna ska ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Att förskolan är tydlig i fråga om mål och innehåll är därför en förutsättning för barnens och föräldrarnas möjligheter till inflytande.

Riktlinjer

Alla som arbetar i förskolan ska

- visa respekt för föräldrarna och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer.

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- samverkan mellan förskola och hem.

Arbetslaget ska

- ansvara för att varje barn tillsammans med sina föräldrar får en god introduktion i förskolan,
- föra fortlöpande samtal med barnens föräldrar om barnets trivsel, utveckling och lärande både i och utanför förskolan samt genomföra utvecklingssamtal,
- ge föräldrarna möjligheter att utöva inflytande över hur målen konkretiseras i den pedagogiska planeringen,
- beakta föräldrarnas synpunkter när det gäller planering och genomförande av verksamheten och
- se till att föräldrarna blir delaktiga i utvärderingen av verksamheten.

**2.5 SAMVERKAN MED FÖRSKOLEKLASSEN,
SKOLAN OCH FRITIDSHEMMET**

Förskolan ska sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samarbetet ska utgå från de nationella och lokala mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet.

När barnets övergång till de nya verksamheterna närmar sig har förskolan den särskilda uppgiften att finna former för att avrunda och avsluta förskoleperioden. Vid övergången till nya verksamheter ska särskild uppmärksamhet ägnas de barn som behöver särskilt stöd.

Riktlinjer**Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för**

- samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.

Arbetslaget ska

- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem och samverka med dem samt
- tillsammans med personal i förskoleklassen, skolan och fritidshemmet uppmärksamma varje barns behov av stöd och stimulans.

2.6 UPPFÖLJNING, UTVÄRDERING OCH UTVECKLING

Förskolans mål anger inriktningen på förskolans arbete och uttrycker en önskad kvalitetsutveckling av det pedagogiska arbetet. Därför ska verksamhetens organisering, innehåll och genomförande fokuseras i uppföljningar och utvärderingar. Det övergripande syftet är att bidra till att verksamheten utvecklas i förhållande till målen i läroplanen.

Förskolans verksamhet ska utvärderas i förhållande till läroplanen i sin helhet. En viktig utgångspunkt är att det finns starka samband mellan olika mål. Målen förstärker och förutsätter varandra och bildar tillsammans en helhet. De ska inte utvärderas isolerat utan i ett pedagogiskt sammanhang.

I utvärderingar är barnens perspektiv centralt. Utvärderingarna ska bland annat behandla i vilken utsträckning verksamheten utgår från barnens erfarenheter, förutsättningar och intressen och i vilka sammanhang som barnen visar gensvar, engagemang och motivation. Sådana kunskaper är nödvändiga i arbetet med att utveckla verksamheten.

Läroplanen bygger på att barns utveckling och lärande sker i samspel med omgivningen. Den pedagogiska verksamheten påverkas av yttre ramar och förutsättningar som personalen har begränsad möjlighet att påverka. Utvärderingar ska göras av hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner i förhållande till givna ramar och förutsättningar.

Olika intressenter ska involveras i utvärderingen – förskolans personal, barn och föräldrar. Detta är en demokratifråga men också viktigt för att utvärderingen ska bli så bred och nyanserad som möjligt.

För att få en bred och nyanserad bild kan olika metoder för utvärdering användas. Ett sätt att följa arbetet i förskolan är att dokumentera verksamheten. Dokumentationen kan ingå som en del i utvärderingen och ligga till grund för gemensam reflektion i personalgruppen.

I utvärderingen ska ingå en kritisk granskning av både hur utvärderingarna i sig och de metoder man använder påverkar förskolans innehåll och utformning.

Riktlinjer

Förskollärarna ska ha ett särskilt ansvar för

- att verksamheten följs upp, utvärderas och utvecklas i förhållande till läroplanen i sin helhet.

Arbetslaget ska

- följa upp och regelbundet utvärdera hur förskolan arbetar i relation till läroplanens mål och intentioner och i förhållande till givna förutsättningar,
- följa upp och utvärdera i vilken utsträckning verksamheten utgår från barns erfarenheter, förutsättningar och intressen
- följa upp och utvärdera i vilka sammanhang och situationer som barnet visar gensvar, engagemang och motivation,
- följa upp och utvärdera hur arbetet med olika mål och målområden integreras i den vardagliga praktiken,
- följa upp och utvärdera sitt förhållningssätt till barn och föräldrar,

- använda olika former av dokumentation och utvärdering som på olika sätt bidrar till att ge en bild av verksamheten,
- involvera barn och föräldrar i utvärderingar för att ge en bred och nyanserad bild,
- kritiskt granska hur utvärderingarna i sig och de metoder man använder påverkar verksamheten och
- bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete där utvärderingar används som ett led i att utveckla det pedagogiska arbetet.